

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Bertos Narbutytės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų santykis
baudžiamojoje teisėje**

**Relation between the concepts of organized group and criminal association in the
criminal law**

Vadovas: Doc.R.Merkevičius

Recenzentas: Asist.G.Jasaitis

Vilnius

2016

TURINYS

IŽANGA	3
1. BENDRININKAVIMO SAMPRATA IR FORMOS LIETUVOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE	5
1.1. Bendrininkavimo instituto samprata ir jam būdingi bruožai	5
1.2. Bendrininkavimo formos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų istorinė raida	11
2. ORGANIZUOTOS GRUPĖS IR NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO SĄVOKŲ BEI POŽYMIŲ VISUMOS ANALIZĖ	18
2.1 Organizuotos grupės kaip bendrininkavimo formos definicija	18
2.1.1. Organizuotą grupę apibūdinantys požymiai	20
2.2. Nusikalstamo susivienijimo samprata baudžiamajoje teisėje.....	27
2.2.1 Nusikalstamą susivienijimą apibūdinančių požymių visuma	30
2.2.2 Specifinė nusikalstamo susivienijimo narių baudžiamoji atsakomybė ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės	38
3. ORGANIZUOTOS GRUPĖS IR NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO TARPUSAVIO SANTYKIS	42
3.1. Organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas kaip organizuoto nusikalstamumo išraiškos	42
3.2. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atribojimas baudžiamajoje teisėje	46
4. IŠVADOS	50
5. ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	51
6. SANTRAUKA	57
7. SUMMARY	58

Ižanga

Organizuotas nusikalstamumas – didelė problema visame pasaulyje, todėl ir Lietuvos Respublikai būdingas šis, keliantis grėsmę ekonomikai, visuomenės saugumui, demokratinėms institucijoms, reiškiny. Tarptautinės organizacijos, Europos Sąjunga bei atskiros valstybės kovoja su šiuo reiškiniu, siekdamos užkirsti kelią nusikalstamų grupuočių daromoms nusikalstamos veikoms.

Lietuvos teisinėje sistemoje organizuotą nusikalstamumą tiesiogiai atspindi Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintos dvi bendrininkavimo formos – organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas. Pažymėtina, kad šioms grupuotėms būdingas apysunkių, sunkių ir labai sunkių nusikaltimų darymas. Nusikaltimai dažniausiai susiję su kontrabanda, turto prievartavimu, prekyba žmonėmis, plėšimais, vagystėmis, neteisėtu disponavimu šaunamaisiais ginklais, narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimu ir pan. Tačiau praktikoje neretai susiduriama su organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atribojimo problema dėl šių institutų požymių įtvirtintų įstatyme panašumų. Kadangi minėtų bendrininkavimo formų nariai sujungia pastangas bendriems tikslas tokia veikla tampa kur kas labiau organizuota ir pavojingesnė visuomenei nei vieno asmens daroma nusikalstama veika.

Temos aktualumas. Lietuvos Respublikos baužiamasis kodeksas tiesiogiai įtvirtina organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokas kartu su joms būdingais požymiais. Tačiau įstatyme nurodyti požymiai nežymiai skiriasi dėl tos priežasties neretai šios bendrininkavimo formos supanašėja ir jų atskyrimas praktikoje tampa kiek komplikuoatas dėl ko teismai priversti plačiau aiškinti šiuos požymius.

Darbo objektas. Šio darbo tyrimo objektą atskleidžia magistro darbo pavadinimas – organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų santykis baudžiamojoje teisėje. Tam, kad geriau suvokti šių sąvokų santykį baudžiamojoje teisėje, sąvokos atskiriamas per jas apibūdinančius požymius.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Išanalizuoti bendrininkavimo sampratą, ištirti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo buvusį, esamą reglamentavimą bei požymius, įvertinti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atribojimą. Tyrimo uždaviniai, kuriuos sąlygojo darbo tikslas:

1. Aptarti bendrininkavimo sampratą ir formas baudžiamojoje teisėje taip išsiaiškinant kaip kito organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokos baudžiamajame įstatyme ir kas įtakojo sąvokų pokyčius.

2. Išnagrinėti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokas bei požymių visumą taip siekiant išvelgti pagrindinius šių sąvokų skirtumus.
3. Atskleisti nusikalstamo susivienijimo ne tik pagrindinius, bet ir fakultatyvinius požymius bei išnagrinėti specifinę nusikalstamo susivienijimo narių baudžiamąją atsakomybę ir atleidimą nuo jos.
4. Įvertinti organizuotą grupę ir nusikalstamą susivienijimą kaip organizuoto nusikalstamumo išraišką.
5. Išanalizuoti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo organizuotumo lygį remiantis šių bendrininkavimo formų požymiais.

Tyrimo metodai. Darbe buvo naudojami istorinis, lyginamasis, sisteminis, teorinis – loginis metodai. Vadovaujantis istoriniu metodu pasiekama atspirtis į tam tikrą buvusią ir susiformavusią normą. Lyginamasis metodas naudojamas keliais aspektais: lyginamos sąvokos bei požymiai tarpusavyje bei su buvusiu reglamentavimu, nagrinėjami baudžiamosios teisės institutai lyginami su kitų šalių baudžiamaisiais įstatymais. Sisteminio metodo pagalba išsamiai ir tiksliai apibrėžtos organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokos bei jas apibūdinantys požymiai. Pasitelkiant teorinį – loginį metodą analizuojamos įvairios praktinės ir teorinės problemos, susijusios su organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sampratos bei požymių visuma.

Darbo originalumas. Tiek bendrininkavimo, tiek atskirai bendrininkavimo formų temos gan plačiai analizuojamos teisės moksle ir teismų praktikoje. Daugumoje mokslo darbų atsižvelgiama į buvusius baudžiamuosius įstatymus, kurie sietini su organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo kaip organizuoto nusikalstamumo vertinimu. Tačiau per pastaruosius penkerius metus pavyko rasti tik vieną būtent tokia tema rašytą darbą, kuriame daug dėmesio skirta istorinei organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo raidai. Tuo tarpu šiame darbe didelis dėmesys skirtas baudžiamajame įstatyme numatytiems nagrinėjamų bendrininkavimo formų požymiams bei naujausioje teismų praktikoje vyraujančiu jų aiškinimu taip siekiant atskleisti šių sąvokų skirtynes.

Šaltiniai. Daugiausiai darbe remiamasi Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu, 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, 2008 m. spalio 24 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatiniu sprendimu 2008/841/TVR „Dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu“, baudžiamojo kodekso komentaru, baudžiamosios teisės vadovėliais, A. Gutausko, I. Žukovaitės, R. Jurkos straipsniais.

1. Bendrininkavimo samprata ir formos Lietuvos baudžiamojoje teisėje

Šiuolaikiniame gyvenime pastebėtina, kad vis dažniau nusikalstamas veikas padaro ne vienas, o keli asmenys nors įstatymų leidėjas nusikalstamas veikas apibrėžia lyg jas atliktų vienas asmuo. Kelių asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką baudžiamosios teisės teorijoje vadinamas bendrininkavimu. Bendrininkavimo institutas buvo įtvirtintas 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau LTSR BK). Šiandien šį institutą įtvirtina galiojantis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau BK). Norint geriau suprasti bendrininkavimo formų esmę svarbu išnagrinėti ne tik esamą, bet ir buvusį normų reglamentavimą. Šiame skyriuje bus aptarta bendrininkavimo samprata, pagrindiniai bendrininkavimo požymiai, bendrininkavimo formų, o būtent organizuotos grupės bei nusikalstamo susivienijimo reglamentavimas buvusiam LTSR bei galiojančiame BK.

1.1. Bendrininkavimo instituto samprata ir jam būdingi bruožai

BK 24 str. 1 dalyje suformuluota bendrininkavimo samprata - tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. spalio 11 d. nutartimi pagrindžia minėtą įstatymą ir nurodo, kad pagal baudžiamąjį įstatymą bendrininkavimas iš esmės yra ypatinga tyčinės nusikalstamos veikos padarymo forma, kai veika padaroma bendromis kelių asmenų pastangomis. Pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo nustatytą nusikalstamos veikos sudėtį (BK 2 straipsnio 4 dalis). Todėl, kaltinant bendrininkavimu darant ar padarius konkrečią nusikalstamą veiką, taip pat turi būti nustatyta tos veikos objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma. Ši visuma yra sudėtingesnė, palyginus su veikos požymiais, kai nusikalstamą veiką daro vienas asmuo. Pagrindžiant kaltininko baudžiamąją atsakomybę už bendrininkavimą darant konkrečios rūšies nusikalstamą veiką, turi būti nustatyta ne tik nusikalstamos veikos, dėl kurios padarymo yra sujungiamos kelių asmenų pastangos, sudėtis, numatyta konkrečiame BK specialiosios dalies straipsnyje, bet kartu ir tos veikos darymo formos – bendrininkavimo objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma, numatyta atitinkamose BK 24, 25 straipsnių nuostatose.¹ Taigi, teismo išvados dėl bendrininkavimo padarant

¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 11 d. nutartis byloje Nr. 2K-400/2011.

nusikaltimą turi remtis įrodymais, patikimai patvirtinančiais objektyvių ir subjektyvių bendrininkavimo požymių buvimą.

Vien jau instituto pavadinimas suponuoja, kad tai yra kelių asmenų priklausomybė sujungiant bendras pastangas siekiant bendro tikslo, o tai reiškia, kad veikiant bendrai susidaro tvirtesnis psichologinis pasiryžimas padaryti nusikalstamą veiką, siekti konkrečių tikslų, apgalvoti nusikalstamos veikos padarymo būdą, pasirinkti priemones, reikalingas tikslo siekimui ir pan. Iš to spręstina, kad esant kelių asmenų bendrumui nusikalstama veika gali būti kur kas pavojingesnė visuomenei nei tokia pati veika daroma vieno asmens. Taip pat reiktų paminėti, kad yra nusikalstamų veikų, tokių kaip, pavyzdžiui, prekyba žmonėmis, neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, šaudmenimis, ginklais, sprogmenimis, grupių, kurių tikslas daryti teroristinius nusikaltimus kūrimas, jų veiklos organizavimas ir panašiai, kurias įvykdyti vienam asmeniui būtų pakankamai sudėtinga arba kitais atvejais nepajėgu. Kuomet derinami kelių asmenų veiksmai dėl nusikalstamos veikos atlikimo, pavyzdžiui, rengiant nusikalstamų veiksmų planą, pasidalinant vaidmenimis, užduotimis, slepiant nusikalstamos veikos pėdsakus ar sudarant kitokias kliūtis išaiškinti nusikalstamą veiką, asmenims, darantiems nusikalstamą veiką, atsiranda galimybė kurį laiką išvengti atsakomybės, nes bendrininkų suderintų veiksmų visuma teisėsaugos institucijoms apsunkina nusikalstamos veikos išaiškinimą. Taigi veikos išaiškinimas gali užtrukti ilgesnį laiką nei išaiškinant vieno asmens padarytą nusikalstamą veiką.

Kaip jau buvo minėta, įrodinėjant bendrininkavimą ypač svarbų vaidmenį atlieka objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių visuma. Tačiau juos įrodant teismų praktikoje kyla diskutuotinų klausimų tokių kaip pavyzdžiui esant bendrininkavimui su nenustatytu asmeniu ar bendrininkavimas konstatuotinas, kai neaiškus nei asmens amžius, nei pakaltinamumas, ar galima taikyti visus iš bendrininkavimo išlaukiančius padarinius tokiu atveju, ir ar galima nustatytam kaltininkui pripažinti atsakomybę sunkinančią aplinkybę?

Objektyvieji bendrininkavimo požymiai apibūdina dviejų ar daugiau asmenų dalyvavimo nusikalstamoje veikoje bendrumą t.y., kad veikoje turi dalyvauti du arba daugiau asmenų ir tų kelių dalyvaujančių asmenų veika turi būti bendra. LAT baudžiamojoje byloje² pažymi, kad dviejų asmenų bendrininkavimas padarant nusikalstamą veiką gali būti konstatuotas tada, kai du ar daugiau asmenų veikia turėdami bendrus nusikalstamus ketinimus daryti nusikalstamą veiką, turi bendrus nusikalstamus tikslus, jų veiksmai nukreipti pažeisti tą patį įstatymo saugomą teisinį gerį, kiekvienas

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2016 m. sausio 5 d. nutartis Nr. 2K-62-696/2016.

asmuo suvokia, kad dalyvauja nusikalstamoje veikoje ir atlieka dalį šių veiksmų siekiant bendro rezultato. Iš to spręstina, kad norint nustatyti bendrininkavimą privalo dalyvauti ne mažiau kaip du asmenys, sulaukę amžiaus, nustatyto BK 13 straipsnyje, nuo kurio gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn, taip pat pakaltinami arba ribotai pakaltinami asmenys - sugebantys suvokti savo veiksmų esmę ir juos valdyti. Pakaltinamumas svarbus tuo, kad baudžiamais įstatymais tik iš pakaltinamo asmens gali reikalauti atlikti tam tikrus veiksmus arba susilaikyti nuo jų atlikimo ir taikyti kriminalinę bausmę. Kelių asmenų bendrumas reiškia kiekvieno bendrininko indėlį į nusikalstamą veiką.

Teismų praktikoje kyla problemų, kai susiduriama su situacijomis, kai reikia išspręsti bendrininkavimo su nenustatytu asmeniu klausimą. Šis klausimas oficialiai buvo išaiškintas 2009 m. LAT išplėstinės teisėjų kolegijos nutartyje: „Kadangi šio asmens pakaltinamumo ir amžiaus neįmanoma patikrinti, kyla klausimas, ar galima konstatuoti byloje bendrininkavimo buvimą. Teismų praktika nagrinėjamu klausimu nevienoda, tačiau bendrininkų grupės aplinkybė tokiais atvejais dažnai šalinama iš kaltinimų ir teismų nuosprendžių. Kita vertus, plenarinė sesija pažymi, kad nusikalstamos veikos dalyvio įvardijimas procesiniuose dokumentuose kaip nenustatyto asmens nebūtinai reiškia, kad apie jį nieko nežinoma ir kad nėra galimybių nustatyti jo indėlį į bendrą veiką, susitarimo su kaltinamuoju bei jų tyčios bendrumo. Nenustatytas asmuo iš tiesų gali būti žinomas, bet pasislėpęs nuo teisėsaugos institucijų, pagaliau apie šio asmens pakankamą atsakomybę amžių, gebėjimą suvokti ir valdyti savo veiksmus, jo susitarimą su kaltinamuoju bei tyčios turinį teismas gali spręsti iš byloje surinktų įrodymų ir nustatytų faktinių aplinkybių specifikos. Todėl bendrininkavimo su asmeniu, įvardytu kaip nenustatytas asmuo, pašalinimas iš kaltinimo neturi būti sprendžiamas formaliai, o bendrininkavimo konstatavimas tokiu atveju nebūtinai reiškia netinkamą baudžiamojo įstatymo taikymą.”³ Šioje nutartyje Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija nusprendė, kad nagrinėjamoje byloje pirmos instancijos teismas atsižvelgdamas į bylos duomenis pagrįstai konstatavo, kad kaltinamosios nusikalstama veika buvo padaryta bendrininkaujant kartu su nenustatytu asmeniu. Tačiau yra atvejų, kai bendrininkavimas nėra pripažįstamas dėl pasislėpusių ar neišaiškintų asmenų dalyvavimo. Pavyzdžiui, kai baudžiamojame byloje nėra duomenų apie bendrininkus - ikiteisminio tyrimo metu nenustatytą asmenį ar asmenį, kuriam paskelbta paieška ir, kai iš bylos duomenų nėra realių galimybių išaiškinti šių asmenų kaltės turinį, nes šiems asmenims nebuvo pareikšti įtarimai, dėl jų nebuvo atlikti ir kiti procesiniai veiksmai, byloje nėra įrodymų,

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-P-9/2009.

pagrindžiančių minėtų asmenų dalyvavimą padarant nusikalstamą veiką, bendrininkavimas nėra konstatuojamas veikiant kartu su atliekant ikiteisminį tyrimą nenustatytu asmeniu ar asmeniu, kurio paieška paskelbta ir tuo pačiu tai nėra vertinama kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė pagal BK 60 straipsnį.⁴ Iš to spręstina, kad bendrininkavimas su nenustatytu asmeniu pripažįstamas ir tada, kai tiesiogiai nėra byloje atskleistas nežinomo asmens amžius bei kaltės turinys, tačiau iš įrodymų visumos ir faktinių aplinkybių galima daryti išvadą apie nenustatyto asmens bendrininkavimą. Tačiau, kai bylos nagrinėjimo metu nepavyksta nustatyti dalyvavusių nusikaltime asmenų, nėra jokių duomenų apie jų apytikrį amžių, išvaizdą, veikimo būdus ir pan., teismas vengia daryti išvadą dėl bendrininkavimo. Tie atvejai, kai veikimas kartu su nenustatytu asmeniu nevertinamas kaip bendrininkavimas atskleidžia, kad byloje turi būti įrodyti visi tiek objektyvieji požymiai, o jų neįrodžius šis institutas netaikomas. Taigi, kiekvienu atveju vertinant bendrininkavimo objektyvius požymius svarbu spręsti ar veikos padarymo aplinkybės patvirtina ar paneigia bendrininkavimo realumą.

Juridinis asmuo tiesioginiu bendrininku negali būti. Pats juridinis asmuo yra neveiksnus, bet veiksnūs yra tik susidedantys iš fizinių asmenų juridinio asmens valdymo organai. Pati juridinio asmens veikla reiškiasi fiziniams asmenims vadovaujant, kontroliuojant, atstovaujant juridinį asmenį. Juridinis asmuo turi būti įsteigtas teisės aktų nustatyta tvarka, galintis dalyvauti palaikant teisinius santykius kaip teisės subjektas, turintis tam tikrą struktūrą, kuri gali veikti jo vardu bei interesais. Kadangi pagal LR BK 20 str. juridinis asmuo BK numatytais atvejais gali atsakyti už fizinio asmens padarytas nusikalstamas veikas, tokiais atvejais, pripažinus tokį fizinį asmenį kaltu bendrininkavus tam tikroje nusikalstamoje veikoje, bendrininkavimas gali būti inkriminuojamas ir juridiniam asmeniui.⁵ R. Drakšas analizuodamas juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematiką teigia, kad traukiant baudžiamojon atsakomybėn ir fizinį, ir juridinį asmenį už tą pačią nusikalstamą veiką, reikėtų konstatuoti, kad fizinis asmuo yra vykdytojas, o juridinis – jo bendrininkas ir iš to kelia klausimą kokios rūšies bendrininku turėtų būti pripažįstamas juridinis asmuo?⁶ LAT 2016 m. kovo 3 d. nutartyje pažymėjo, kad PVM sukčiavimo byloje svarbu yra ne tik įrodyti patį bendrininkavimą, bet ir atsakyti į klausimą, koks nusikalstamos schemos dalyvis pripažintinas vykdytoju, koks – padėjėju ar kitos rūšies bendrininku. Tiek teorijoje, tiek praktikoje laikomasi nuostatos, kad, pripažįstant asmenį vykdytoju, pakanka, kad jis bent iš dalies realizuotų objektyvius

⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-745/2006.

⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. - Vilnius, 2004, p. 155.

⁶ DRAKŠAS R. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematika. - *Teisė*. 2004, Nr. 53, p. 75.

nusikalstamos veikos sudėties požymius. Baudžiamasis įstatymas nereikalauja, kad visi bendravykdytojai visiškai realizuotų BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašytą pavojingos veikos požymį. Taikant šią nuostatą sukčiavimui, vykdytoju laikytinas tas, kuris atlieka veiksmus, realizuojančius turinės naudos gavimo ir / ar apgaulės požymius. Tačiau pažymėtina, kad PVM sukčiavimo specifika pasireiškia tuo, kad neteisėtos PVM naudos įgijėjas formaliai yra juridinis asmuo (įmonė), taigi nusikalstama veika pirmiausia reiškiasi kaip juridiniai veiksmai vadovaujant, kontroliuojant ar atstovaujant juridiniam asmeniui. Todėl PVM sukčiavimo vykdymu laikytini ne tik fiziniai veiksmai įgyjant suklastotas sąskaitas faktūras, jas apskaitant, įrašant melagingus duomenis į PVM deklaracijas, pateikiant jas VMI, disponuojant neteisėtai gautais pinigais ir pan., bet ir vadovujančias pareigas einančių asmenų atitinkamų sprendimų taip veikti priėmimas, nurodymų davimas pavaldiems asmenims ir pan. Taigi kaltieji asmenys, kurie atsakingi už juridinio asmens veiklą ar eina jame vadovujančias pareigas, koks bebūtų jų dalyvavimas PVM nusikalstamoje schemeje, laikytini vykdytojais. Ir visai nesvarbu, ar jie asmeniškai dalyvavo klastojant ar įgyjant suklastotas sąskaitas faktūras, jas apskaitant, įrašant melagingus duomenis į PVM deklaracijas, pateikiant jas VMI, ar davė nurodymus tai daryti kitiems, ar tiesiog dalyvavo priimant sprendimą naudoti įmonę PVM sukčiavimo nusikalstamoje schemeje.⁷

Bendrumas bendrininkų veikoje pasireiškia tuo, kad kiekvienas asmuo atlikdamas tam tikrą veiksmą prisideda prie bendrai daromos nusikalstamos veikos – sudaro sąlygas kitų bendrininkų atliekamiems veiksams ar juos tiesiog papildo. Bendrininkų bendrumas gali pasireikšti keliais atvejais: a) kiekvienas bendroje nusikalstamoje veikoje dalyvaujantis asmuo padaro iki galo nusikalstamą veiką, b) kiekvienas asmuo padaro dalį nusikalstamos veikos objektyviųjų požymių arba vieni padaro visus požymius, kiti – dalį, c) tik vienas ar keli iš bendrininkų įgyvendina BK specialiojoje dalyje numatytus objektyviuosius veikos požymius, o kiti nusikaltimo sudėties požymių neįgyvendina, todėl nusikaltimo lyg ir nepadaro. Paskutiniu atveju „kiti bendrininkai padaro veikas, kurios tiesiogiai nėra jiems inkriminuojamos nusikalstamos veikos objektyvieji požymiai. Jie savo veikomis BK specialiosios dalies normos lyg ir nepažeidė, tačiau padarė veikas, kurios palengvina kitiems bendrininkams daryti nusikalstamą veiką, nulėmė kitų asmenų veikas, todėl jų padarytos veikos priežastingai susijusios su kitų bendrininkų padarytomis veikomis“.⁸ Taigi bendrininkų bendrumas yra labai svarbus bendrininkų atsakomybei. Bendrai padaryta nusikalstama veika lemia žalą padarytą baudžiamo įstatymo

⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. kovo 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.

⁸ PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: *Justitia*, 2008, p. 90;

saugomoms vertybėms bei padarinius atsirandančius dėl veikos padarymo. Nesvarbu kokią indėlį kiekvienas bendrininkas įdėjo į veikos padarymą, visi atsakys už bendrai padarytą dėl nusikalstamos veikos susidariusią žalą.

Prie subjektyviųjų bendrininkavimo požymių priskirtinas susitarimas daryti nusikalstamą veiką ir tyčia bendrininkaujant. Kaip jau minėta bendrininkavimas – tyčinės nusikalstamos veikos padarymo forma, todėl tyčia kaip bendrininkavimo požymis būtinas, nes bendrininkavimas neįmanomas neatsargių nusikaltimų atveju. Bendrininkavimas galimas esant tiesioginiai ir netiesioginiai tyčiai. Pagal BK komentarą bendrininkavimui būdingesnė tiesioginė tyčia. Tik bendrininkams sąmoningai, aktyviai sujungus savo veiksmus ir jų siekiant tam tikrais veiksmais galima pasiekti norimo tikslo, o ne pasyviai. Tyčią nulemia kiekvieno bendrininko vaidmuo atliekant bendrą nusikalstamą veiką, todėl vieni tos pačios nusikalstamos veikos dalyviai gali veikti tiesiogine, kiti – netiesiogine tyčia. Tyčia padaryti nusikalstamą veiką bendrininkaujant yra susitarimo, kuris sudaromas tarp bendrininkų iki veiką padarant arba jos metu, padarinys. I. Žukovaitė teigia, kad BK naudojamas susitarimo turinys nėra atskleistas. Įstatyme nenurodoma, kaip ar tiksliai dėl kokių detalių bendrininkai turi susitarti tardamiesi, kad būtų konstatuoti bendrininkavimo požymiai.⁹ Sutinku ir manau, kad bendrininkų susitarimo turinys turėtų būti aiškinamas plačiau, nes nenustačius susitarimo negalima kalbėti apie kelių asmenų bendrumą darant nusikalstamą veiką.

Baudžiamasis įstatymas neįvardina koks turėtų būti bendrininkų susitarimas, tačiau susitarimas yra būtinas bendrininkavimo požymis. Nesant dviejų asmenų ar daugiau susitarimo bendrininkavimas negali būti inkriminuojamas. Iš asmenų susitarimo daryti nusikalstamą veiką seka kiti bendrininkavimo požymiai tokie kaip tyčia ir veikos bendrumas. Susitarti galima įvairiais būdais ir formomis, tačiau įstatyme nėra nurodytas koks turėtų būti susitarimas, dėl tos priežasties susitarimas galėtų būti ginčytinas dažniais atvejais, gali būti įrodinėjama, jog susitarimo nebuvo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau LAT) yra išaiškinęs, kad BK 24 str. 1 dalyje numatytas susitarimo požymis bendrininkaujant reiškia tiek išankstinį, tiek ir spontanišką, staiga kilusį susitarimą. Susitariama gali būti įvairiomis formomis: žodžiu, raštu, konkludentiniais veiksmais, todėl įrodinėjant susitarimo buvimą nėra būtina nustatyti, kad visi bendrininkai yra išsamiai aptarę nusikalstamos veikos atlikimo detales¹⁰. Susitarimo turinys priklauso nuo bendrininkavimo formos ar asmenys yra susitarę iš anksto atlikti nusikalstamą veiką, ar susitaria veikos darymo metu. Susitarimas gali būti išsamus ir primityvus (pavyzdžiui

⁹ ŽUKOVAITĖ, I. Bendrininkavimo institutas plėšimo bylų jurisprudencijoje. *Teisė*. 2013, t. 86, p. 164;

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. kovo 20 d. nutartis b.b. Nr. 2K-275/2007;

parodant gestais ar mimika). Tačiau susitarimo forma kaip susitariama neturi didelės reikšmės bendrininkavimo požymių nustatymui. Lemiamą reikšmę turi tik susitarimo laikas ir turinys. Susitarimo turinys darant tam tikrą nusikalstamą veiką gali būti pakoreguotas ir jei tam pritaria kiti bendrininkai, tai visi veikos dalyviai atsako pagal pakoreguotą susitarimą. Tuo atveju, jei vienas ar keli dalyvaujantys asmenys peržengia susitarimo ribas, padaro veiką ar sukelia padarinius, dėl kurių nesitarta tai toks atvejis įvardijamas kaip vykdytojo ekscesas. Nuo to koks nustatytas susitarimo turinys baudžiamajoje byloje priklauso kiekvieno asmens, dalyvavusio veikoje atsakomybė. Žuvokaitė I. teigia, kad teismų praktikoje suformuotas susitarimas bendrininkauti pripažįstamas ne tik žodinis susitarimas, bet ir bendrininkų išorinių veiksmų darna, kuri taip pat suprantama kaip susitarimas, teismams suteikia platesnes galimybes taikyti bendrininkavimo institutą.¹¹ Su šia nuomone reikėtų sutikti, nes nevisada nusikalstamoje veikoje yra tiesioginis žodinis ar raštiškas susitarimas tarp bendrininkų daryti nusikalstamą veiką, kuris būtų užfiksuotas ir kurį būtų vėliau nesunku įrodyti. Išorinių veiksmų darna be jokio žodinio, raštiško susitarimo šiuo atveju yra asmens valios išraiška prisidėti prie nusikalstamos veikos.

Bendrininkavimo institutui būdinga tai, kad kiekvienas iš bendrai susitarusių veikti asmenų, turi tam tikrą indėlį į nusikalstamą veiką. Taigi, bendrininkavimo institutą apibrėžiantys objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, svarbūs nustatant kiekvieno asmens dalyvavusio nusikalstamos veikos padaryme vaidmenį.

1.2. Bendrininkavimo formos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų istorinė raida

Bendrininkavimo formas svarbu išskirti tam, kad suprasti bendrininkavimo esmę atskirais atvejais, tiksliau įvertinti visos bendrai atliktos nusikalstamos veikos pavojingumo visuomenei laipsnį bei pobūdį. Tai vienas iš pagrindų kvalifikuojant veiką ir sprendžiant bendrininkų atsakomybės, bausmės individualizavimo klausimus. Galiojančiame BK pati bendrininkavimo formos sąvoka nėra apibrėžta, tačiau viename straipsnyje konkrečiai išvardintos visos bendrininkavimo formos ir apibrėžti jų požymiai. Galiojančio BK 25 str. 1 dalis numato, kad bendrininkavimo formos yra bendrininkų grupė, organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas. Bendrininkų grupė yra mažiausiai organizuota bendrininkavimo forma, o nusikalstamas susivienijimas – labiausiai. Taigi organizuota grupė pagal organizuotumą yra tarpinis variantas tarp

¹¹ ŽUKOVAITĖ, I. Bendrininkavimo institutas plėšimo bylų jurisprudencijoje. *Teisė*. 2013, t. 86, p. 164

bendrininkų grupės ir nusikalstamo susivienijimo. Minėtų formų išskyrimui svarbus bendrininkų susitarimo pobūdis, tarpusavio ryšiai, asmenų veiklos bendrumas, organizuotumo laipsnis bei susitarimo padaryti konkrečią nusikalstamą veiką laikas.¹²

Pagal BK 25 straipsnio 2 dalį bendrininkų grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria nusikalstamą veiką daryti, tęsti ar užbaigti, jei bent du iš jų yra vykdytojai. Todėl jai išankstinis bendrininkų susitarimas nebūtinai – bendrininkas gali prisidėti ir prie kito asmens (asmenų) jau pradėtos veikos. Bendrininkų grupė iš visų 25 straipsnyje išvardintų bendrininkavimo formų yra mažiausiai pavojinga. Tai priklauso nuo to, kad iš anksto numatytas, detalus nusikalstamos veikos padarymo planas, glaudžių ryšių tarp bendrininkų nustatymas, vaidmenų pasiskirstymas nėra būtini bendrininkų grupės požymiai. „Būtinai bendrininkų grupės požymis – joje turi būti bent du vykdytojai. Bendrininkų grupės esmė yra bent dviejų vykdytojų dalyvavimas nusikalstamos veikos padaryme. Be vykdytojų, bendrininkų grupėje gali dalyvauti ir kiti bendrininkai (organizatorius, kurstytojas ir padėjėjas), bendrininkų skaičius iš esmės yra neribojamas. Svarbu tik tai, kad dėl savo organizuotumo laipsnio ši norma neperaugtų į organizuotą grupę ar nusikalstamą susivienijimą.“¹³ Pagal BK 24 str. 3 dalį vykdytojas yra asmuo nusikalstamą veiką padaręs pats arba pasitelkęs nepakaltinamus asmenis, arba nesulaukusius BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenis, arba kitus asmenis, kurie dėl tos veikos nėra kalti. Jei nusikalstamą veiką padarė keli asmenys kartu, tai kiekvienas iš jų laikomas vykdytoju. Pavyzdžiui, kvalifikuojant veiką pagal BK 150 str. 2 dalį privalu nustatyti, kad mažiausiai du nusikaltimo padaryme dalyvavę asmenys yra seksualinio prievartavimo vykdytojai. Ši bendrininkavimo forma plačiau darbe nebus nagrinėjama.

Minėtame norminiame akte apibrėžta organizuotos grupės sąvoka. Organizuota grupė yra laikoma tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Plačiau organizuotos grupės sąvoka įtvirtinta galiojančiame BK nagrinėjama sekančiame skyriuje.

¹² Paminėtina, kad nustačius bendrus bendrininkų veiksmus, susitarimą veikti bendrai, tyčią bendrininkavimas gali neatitikti nei vienos iš BK 25 straipsnyje įtvirtintų bendrininkavimo formų. Tokiu atveju bendrininkavimas laikytinas paprastu. Tai iliustruoja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180/2014.

¹³ GIRDENIS T., et al. Baudžiamoji teisė. – Vilnius: *Mykolo Romerio universitetas*, 2014, p. 37. Prieiga per internetą: <http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/baudziamoji-teis/4/bendrininkavimas> [žiūrėta 2016 m. balandžio 24 d.].

Skirtingai nei galiojančiame BK, kuriame atskiru straipsniu išskirtos bendrininkavimo formos, LTSR BK tiesiogiai nebuvo išskirtos bendrininkavimo formos, bet nagrinėjant visą LTSR BK matyti, kad buvo skiriamos tokios bendrininkavimo formos kaip nusikalstama grupė (grupė iš anksto nesusitarusių asmenų, grupė iš anksto susitarusių asmenų, organizuota grupė) ir nusikalstama organizacija. Taip pat pažymėtina, kad LTSR BK Ypatingoje dalyje bendrininkavimo formoms apibūdinti buvo vartojamos šios sąvokos: grupiniai veiksmai, grupė, grupė iš anksto susitarusių asmenų, nusikalstama grupuotė, banditinė gauja, antitarybinė organizacija ir kt.¹⁴

Organizuota grupė buvo apibūdinama kaip gana pastovi iš anksto susitarusių asmenų grupė, kurioje yra daug glaudesnis ryšys tarp bendrininkų, parengtas nusikaltimo planas, pasidalinta vaidmenimis vadovaujama nusikaltimo padarymui.¹⁵ Kadangi nusikalstama veika padaryta organizuotoje grupėje yra daug pavojingesnė visuomenei nei padaryta vieno asmens, ar grupės iš anksto susitarusių, nesusitarusių asmenų tai nusikalstamos veikos padarymas organizuotoje grupėje pagal LTSR BK buvo laikoma kaip atsakomybę sunkinančia aplinkybe visiems šios grupės dalyviams.

Organizuotos grupės sąvoka iš esmės nepasikeitė po nepriklausomybės atkūrimo likus galioti tam pačiam kodeksui. Baudžiamosios teisės moksle ir teismų praktikoje buvo gan plačiai atskleidžiami ir aiškinami organizuotos grupės požymiai. Pagal susiklosčiusią praktiką teismai, konstatuodami, kad kaltininkai nusikalstamą veiką padarė veikdami organizuota grupe, turėjo atsižvelgti į: kaltininkų organizuotumo lygį (grupės pastovumas, veiklos trukmė ir intensyvumas, pasiskirstymas konkrečiomis funkcijomis ir pan.), savą struktūrą, kurios visi nariai siekia bendro tikslo, bendrininkų išankstinį susitarimą, veikų suderinamumo pobūdį (užduočių pasidalijimas ir pan.). Teismai, organizuotos grupės buvimą siejo su nusikalstamų veikų planavimu, sistemingumu, veiksmų koordinavimu, pastovumu, ilgalaikiškumu (pabrėžtina, kad organizuotos grupės nusikalstamų veikų darymas keletą mėnesių atitinka šį reikalavimą). Kruopščiai apgalvotas nusikalstamų veikų darymo mechanizmas, akivaizdus intensyvumas darant nusikalstamas veikas, pastovių jos narių pasiskirstymas vaidmenimis ir kiekvieno iš bendrininkų konkrečios užduoties atlikimas, turint bendrą tikslą – pasikartojanti nusikaltimų darymo schema rodo organizuotos grupės egzistavimą.¹⁶

LTSR BK lyginant su galiojančiu BK matyti, kad organizuotos grupės sąvoka šiandien yra kur kas sukonkretinta: įvardijami nusikaltimai pagal jų pavojingumo pobūdį ir laipsnį,

¹⁴ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius: *Mintis*, 1989, p. 42.

¹⁵ *Ibidem*, p. 44.

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis Nr. 2K-395/2007.

kuriuos organizuotos grupės nariai susitaria daryti – vienas apysunkis, sunkus ar labai sunkus nusikaltimas. 2013 m. liepos 2 d.¹⁷ organizuotos grupės sąvoka buvo papildyta nusikaltimais, kuriuos gali daryti organizuota grupė ir įtvirtinta, kad organizuota grupė gali daryti apysunkius nusikaltimus. Tokiu būdu įstatymų leidėjas išplečia nusikalstamų veikų, kurias gali daryti organizuota grupė, ratą. Atsižvelgiant į nusikalstamų veikų pavojingumo laipsnį sprendžiami bausmės skyrimo klausimai.

Nusikalstamo susivienijimo sąvoka BK atsirado kaip kovos būtent su organizuotu nusikalstamumu priemonė. Tuo tarpu organizuotos grupės sąvoka baudžiamojoje teisėje žinoma nuo tų laikų, kai pats organizuoto nusikalstamumo egzistavimas oficialiai buvo neigiamas. Dauguma požymių, priskiriamų organizuotai grupei, tapo būdingi ir kitai bendrininkavimo formai – nusikalstamam susivienijimui.¹⁸ 1993 m. sausio 28 d. įstatymu į BK įtrauktas naujas 227¹ straipsnis, numatantis baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą ar dalyvavimą jame. Straipsnyje buvo numatyta, kad nusikalstami susivienijimai sukuriama daryti kontrabandą (77 str.), netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimą, laikymą arba paleidimą apyvarton (86 str.), operacijų su pinigais ar vertybiniais popieriais taisyklių pažeidimą (87 str.), valstybinio, visuomeninio ar asmeninio turto grobimą (90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 146, 147, 148, 150, 151 str.), tyčinį nužudymą ar tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis (104, 105 str.), įkaitų paėmimą (131¹ str.), kyšininkavimą (180, 181 str.), asmens terorizavimą (227² str.), neteisėtą narkotinių priemonių gaminimą, įgijimą, laikymą, gabenimą, siuntimą arba realizavimą (232¹ str.), narkotinių priemonių grobimą (232² str.), nusikalstamų grupių ginklavimą (234⁴ str.), orlaivio nuvarymą (249² str.), automoto transporto priemonių nuvarymą (250 str.).¹⁹ Be išvardintų konkrečių nusikalstamų veikų, straipsnyje buvo išskiriami tokie nusikalstamo susivienijimo požymiai kaip trys ar daugiau asmenų, išankstinis susitarimas bendrai nusikalstamai veikai, vadovo buvimas. Pažymėtina, kad šioje straipsnio redakcijoje buvo nurodytas baigtinis nusikalstamų veikų sąrašas, o ne numatytas tiesiog veikų sunkumas.

1994 m. liepos 19 d. įstatymu buvo pakeistas minėtų nusikaltimų, kuriuos gali padaryti nusikalstamas susivienijimas sąrašas ir tuo pačiu įtvirtinta, kad nusikalstamas susivienijimas gali būti valdomas ne tik vieno asmens, bet ir kelių asmenų – vadovo ar

¹⁷ 2013 m. liepos 2 d. įstatymas Nr. XII-497 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250¹, 251 straipsnių ir priedų pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 249¹, 250², 250³, 250⁴, 250⁵, 252¹ straipsniais“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 75-3768.

¹⁸ GUTAUSTAS, A. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 45(37), p. 33.

¹⁹ 1993 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-57 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 5-90.

vadovų.²⁰ Vėliau sekė kitas šio straipsnio pakeitimas ir 1995 m. gruodžio 20 d. įstatymu buvo panaikintas būtinasis vadovo požymis ir įtrauktas papildomas – ginkluotumas šaunamuoju ginklu ir sprogstamosiomis medžiagomis.²¹ Tai buvo papildomas požymis, kuris veika numatytą BK 227¹ kvalifikavo kaip pavojingesnę. Įstatyme atsisakyta minėtų konkrečių nusikaltimo sąrašo bei vadovo požymio. Vadovo požymio atsisakymas tuo metu manau nebuvo labai tikslingas, nes nusikalstamo susivienijimo, skirto sistemingų nusikalstamų veikų vykdymui, egzistavimas be vadovo sunkiai įsivaizduotinas ir gali būti suprantamas kaip kiek chaotiškas darinys. 1997 m. gegužės 20 d. iš nusikalstamo susivienijimo sąvokos buvo pašalinti žodžiai „iš anksto susitarusių“.²² Galima teigti, kad toks nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas buvo siauriausias per šio straipsnio gyvavimo laikotarpį.

Iš tokių pokyčių matyti, kad nusikalstamo susivienijimo samprata ir požymiai ilgą laiką nenusistovėjo baudžiamajame kodekse. Reikia paminėti, kad teismai vertino nusikalstamo susivienijimo požymius įvairiai, susidurdavo su sunkumais taikydami minėtą baudžiamojo įstatymo normą, todėl darė klaidas, pasitaikė baudžiamojo proceso įstatymų pažeidimų, išteisino ar nusikalstamas veikas perkvalifikavo į kitus BK straipsnius daugiau kaip pusei teisiamųjų. Pavyzdžiui, LAT 1995 m. gruodžio 20 d. baudžiamųjų bylų dėl nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) apibendrinimo rezultatų apžvalgoje pateiktos 1994 m. išnagrinėtos baudžiamosios bylos, kuriose teisiamieji buvo kaltinami pagal BK 227¹ str. Teismai pagal BK 227¹ str. nuteisė tik truputį daugiau nei penktą dalį teisiamųjų (21,64 proc.), kaltinamų pagal šį BK str., t.y. 21 iš 97 (vienas mirė iki teismo). Priimti tik 5 apkaltinamieji nuosprendžiai, 68 asmenys (69,14 proc.) buvo išteisinti iš kaltinimo pagal BK 227¹ str., tačiau nuteisti pagal kitus BK straipsnius. Daugiausia išteisinta dėl nusikaltimo sudėties jų veikoje nebuvimo (34 asmenys) nenustačius teisiamųjų dalyvavimo padarant nusikaltimą, numatytą BK 227¹ str. Aštuoniems asmenims nusikalstama veika perkvalifikuota iš BK 227¹ str. į kitus BK straipsnius (tai atvejai, kai teisiamųjų veika buvo kvalifikuota tik pagal BK 227¹ str.).²³ Tokie skaičiai privertė

²⁰ 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-551 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 60-1182.

²¹ 1995 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-1141 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso, civilinio proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 104-2325.

²² 1997 m. gegužės 20 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15(1), 53(1), 227(1), 227(2), 294, 325 straipsnių pakeitimo ir papildymo 297(1) straipsniu įstatymas Nr. VIII-217. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 45-1104.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1995 m. gruodžio 20 d. baudžiamųjų bylų dėl nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) apibendrinimo rezultatų apžvalga.

ieškoti atsakymo į klausimą, kodėl šios kategorijos bylose toks didelis atotrūkis tarp teismui atiduotų ir nuteistųjų pagal BK 227¹ straipnį asmenų skaičiaus? Minėtoje apžvalgoje pažymėta, kad kai kurie teismai, atsiradus nors mažiausioms abejonėms, nepakankamai išsamiai ir visapusiškai ištyrę bylos aplinkybes, netinkamai įvertinę įrodymus, teisiamuosius išteisino iš kaltinimų pagal BK 227¹ straipsnį, nuteisdami juos pagal kitus BK straipsnius, arba veikas perkvalifikuoja į lengvesnius nusikaltimus. Dėl susiklosčiusios tokios padėties, atsirado būtinybė tikslinti įstatymą. Todėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau LAT) Senato 1995 m. spalio 10 d. nutarime minėti papildomi nusikalstamo susivienijimo požymiai tokie kaip ilgalaikiai glaudūs tarpusavio ryšiai, apsirūpinimas ryšio ir kitomis techninėmis priemonėmis palengvinančiomis nusikalstamą veiką, vaidmenų pasiskirstymu, nusikalstamos veikos planų parengimu, šaunamųjų ginklų ar sprogstamųjų medžiagų turėjimas. Teismas pabrėžė, kad nusikalstamas susivienijimas kuriamas keliems sunkiems nusikaltimams, bet atskirais atvejais gali būti kuriamas ir vieno, reikalaujančio atlikti daug sudėtingų veiksmų, nusikaltimo padarymui.²⁴ Pažymėtina, kad 1997 m. gruodžio 22 d. LAT Senatas nutarimu Nr. 15 papildė aptartą 1995 m. spalio 10 d. nutarimą tačiau nei nusikalstamo susivienijimo požymių tarpe nei pakeitimų, nei papildymų nebuvo padaryta.²⁵

Vėlesnė nusikalstamo susivienijimo straipsnio redakcija įtvirtinta 1998 m. gruodžio 21 d. įstatymu Nr. VIII-983²⁶, kuris straipsnį pakeitė nežymiai. Antros dalies sankcija buvo papildyta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausme. Ši redakcija nors iš pirmo žvilgsnio ir nežymiu pakeitimu, bet akivaizdžiai buvo sugriežtinta. Tai pirmas kartas, kai už nusikalstamą susivienijimą numatyta laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė.

2003 m. sausio 9 d. įstatymu Nr. IX-1290²⁷ panaikinta BK 227¹ 3 dalis, kadangi įstatymų leidėjas numatė perkelti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės su teisėsaugos institucijomis bendradarbiaujantiems nusikalstamo susivienijimo nariams institutą iš specialiosios į bendrąją BK dalį t.y. į naujo BK 39¹ str. Nuo tada nusikalstamo susivienijimo samprata iš esmės nepasikeitė.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 16 “Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas“, *Teismų praktika*, Nr. 2.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 15 “Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimo Nr. 16 “Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose“ pakeitimo ir papildymo“, *Teismų praktika*, Nr. 8.

²⁶ 1998 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54¹, 71, 75, 105, 227¹, 227³ straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. VIII-983. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 115-3238.

²⁷ 2003 m. sausio 9 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15¹ straipsnio pripažinimo netekusiu galios, 41¹, 45, 227¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 51² straipsniu įstatymas Nr. IX-1290. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 10-340.

Taigi matyti, kad norint tinkamai kvalifikuoti nusikalstamą veiką bei išspręsti bendrininkų atsakomybės klausimus privalu tinkamai nustatyti bendrininkavimo formą. Žinant Lietuvoje susiklosčiusią situaciją po nepriklausomybės atkūrimo spėjama, kad minėtus įstatymų pakeitimus bei papildymus įtakojo sparčiai didėjantis organizuotas nusikalstamumas ir teisinės sistemos kova su šiuo reiškiniu, o būtent - papildant organizuotos grupės bei nusikalstamo susivienijimo sąvokas papildomais požymiais, pateikiant konkrečių nusikaltimų sąrašą, griežtinant sankcijas už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje, taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės bendradarbiaujant su teisėsaugos institucijomis, aiškinant nevienodai teismų suprantamus įstatymus.

2. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų bei požymių visumos analizė

Organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas kaip bendrininkavimo formos turi nemažai tapatumo, todėl pasitaiko atvejų, kai atskirti šias sąvokas pakankamai sudėtinga. Norint išvelgti panašumus bei skirtumus šių darinių svarbu išanalizuoti kiekvienos iš jų sampratą įtvirtintą ne tik Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje, tarptautiniuose bei nacionaliniuose baudžiamosios teisės aktuose, bet taip pat ir užsienio šalių baudžiamosiuose kodeksuose. Todėl šiame skyriuje skiriamas dėmesys atskirai organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokoms bei jas apibūdinantiems požymiams.

2.1 Organizuotos grupės kaip bendrininkavimo formos definicija

Kaip jau buvo minėta anksčiau, organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį. Norint geriau suprasti organizuotos grupės sąvoką reiktų apžvelgti baudžiamosios teisės teorijos atstovų suformuluotas organizuotos grupės sampratas.

Prof. habil. dr. V. Piesliakas organizuotą grupę įvardina kaip trijų ar daugiau asmenų susivienijimą, sukurtą vykdyti bendrai nusikalstamai veiklai, susijusiai su asmenų ar įmonių terorizavimu, turto prievartavimu, pareigūnų papirkinėjimu, kontrabanda, tvarkos verstis ūkine, komercine, finansine veikla pažeidimais ar kita nusikalstama veikla, siekiant nepagrįstos turtinės naudos, ekonominio viešpatavimo ar politinių – teisinių sprendimų įtakojimo, ir turintis vadovus, kurie organizuota, koordinuoja grupės veiklą, taip pat asmenis, kurie remia, saugo globoja ar kitokiais būdais įtakoja grupės veiklą.²⁸

Doc. dr. A. Drakšienė teigia, kad organizuota grupė yra tam tikras iš anksto susitarusių asmenų grupės porūšis. Nusikaltimas laikomas padarytu organizuotos grupės, jeigu jį padaro dėl bendros nusikalstamos veikos iš anksto susitarusi, pastovi, dviejų asmenų ar didesnė grupė, kurioje visi pasiskirstę vaidmenimis, veikia pagal tam tikrą planą ir savo pastangomis padeda pasiekti bendrą tikslą. Kadangi grupės organizuotumas yra

²⁸ PIESLIAKAS V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija. – *Teisės problemos*, 1993, Nr. 1., p. 41.

vertinamasis požymis, todėl kvalifikuojant veiką svarbu atsižvelgti į visas bylos aplinkybes, kuriomis remiantis nustatomas grupės organizuotumo laipsnis.²⁹

A. Šumskas organizuotą grupę laiko pavojingesne bendrininkavimo forma nei paprastas bendrininkavimas, kai nusikaltimai padaromi iš anksto susitarusių asmenų. Organizuotos grupės nariai iš anksto pasirengia nusikaltimui, suderina nusikaltimo planą ir kitas nusikaltimo detales, pasiskirsto vaidmenimis, yra organizatoriai, padėjėjai, vykdytojai ir jie visi atlikdami jiems paskirtus uždavinius įgyvendina bendrą nusikalstamą tikslą. Dažniausiai ir padarytas nusikaltimas pagal iš anksto suderintus veiksmus nusikaltimas slepiamas, realizuojamas nusikalstamu būdu gautas turtas ir pan.³⁰

Dr. A. Gutauskas atsižvelgdamas į baudžiamosios teisės teorijoje pateiktas bei galiojančiame BK suformuotą organizuotos grupės sampratą siūlė apibrėžti organizuotą grupę kaip grupę, kai du ar daugiau asmenų iš anksto susitaria daryti vieną arba kelis nusikaltimus ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį arba turi skirtingą vaidmenį.³¹ Matyti, kad dabar galiojančiame BK organizuotos grupės sąvoka suformuluota platesnė išskiriant nusikaltimus pagal jų pavojingumą ir nurodant, kad organizuota grupė gali susiformuoti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje.

Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį ne tik į nacionalinėje teisėje vyraujančias suformuluotas organizuotos grupės sampratas, bet ir į tarptautiniuose bei Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtintas grupės sampratas, nes Lietuvos ratifikuotos tarptautinės sutartys yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis ir jos prilygsta nacionaliniams įstatymams. Jungtinių Tautų konvencijos prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą 2 str. C dalyje apibrėžta organizuotos grupės sąvoka - tai grupė, kuri nėra atsitiktinai susibūrusi nusikaltimui padaryti, kurios narių vaidmenys nebūtinai yra formaliai apibrėžti ir kuriai nebūtina tęstinė narystė ar susiformavus struktūra.³², o 2002 m. birželio 13 d. Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendime dėl kovos su terorizmu organizuota grupė įvardijama kaip grupė, kuri nėra atsitiktinai sudaryta tiesiogiai kokiam nors nusikaltimui padaryti ir kurioje nebūtinai turi būti formaliai jos nariams padalyti vaidmenys, narystės tęstinumas ar išplėtota struktūra.³³

²⁹ ABRAMAVIČIUS A., et al. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. Pirmoji knyga. – 2-asis papild. leid. – Vilnius: *Eugrimas*, 2001, p. 385.

³⁰ ŠUMSKAS A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. – Vilnius: Justitia, 2000, p. 145.

³¹ GUTAUSKAS A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 69.

³² 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikuota 2002 m. kovo 19 d. LR įstatymu Nr. IX-794, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 51.

³³ ŠVEDAS G. Teisinis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose: Europos Sąjungos teisės aktai. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 270.

Lyginant organizuotos grupės sąvoką įtvirtintą BK 25 str. 3 dalyje su kaimyninių šalių – Latvijos ir Estijos baudžiamuosiuose kodeksuose įtvirtinta organizuotos grupės samprata, pastebėtina, kad organizuotos grupės samprata Latvijoje panašesnė labiau į nusikalstamą susivienijimą, o Estijos baudžiamajame kodekse organizuotos grupės sąvoka nėra tiesiogiai išreikšta. Latvijos Respublikos baudžiamajo kodekso bendrosios dalies 21 straipsnyje³⁴ įvardinta, kad organizuota grupė yra sudaryta iš daugiau nei dviejų asmenų, kurie pasiskirstę pareigomis sukuria grupę siekiant bendrai daryti vieną ar kelis sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Toks apibrėžimas beveik atitinka BK 25 str. 4 dalį. Tačiau Estijos Respublikos baudžiamajame kodekse organizuotos grupės sąvoka nėra apibrėžta, o 58 str. 10 punkte³⁵ minima tik tai, kad grupės padarytas nusikaltimas yra baudžiamąją atsakomybę sunkinanti aplinkybė. Todėl galima teigti, kad Lietuva turi kur kas tobulesnį reglamentavimą šiuo atveju.

Kaip matyti organizuotos grupės sąvokos požymiai imperatyviai įtvirtinti baudžiamajame įstatyme, todėl siekiant geriau suprasti organizuotos grupės esmę svarbu juos atskirai išanalizuoti.

2.2.1. Organizuotą grupę apibūdinantys požymiai

Iš galiojančiame BK pateiktos organizuotos grupės apibrėžimo galime išskirti tokius organizuotos grupės požymius:

- a) asmenų susitarimas;
- b) dviejų ar daugiau asmenų susitarimas daryti vieną ar kelis apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus;
- c) vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas.

BK aiškiai numato, kad organizuota grupė gali susiformuoti bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje. Iš to plaukia tai, kad susitarta veikti gali būti tiek rengimosi padaryti nusikalstamą veiką stadijoje, tiek jau pradėtos ir tęsiamos veikos metu iki nusikalstamos veikos baigimo momento. Taigi organizuota grupė gali susidaryti prie pavienio nusikalstamą veiką darančio asmens prisidėjus kitiems asmenims, siekiantiems veikti kartu.

Išankstinis susitarimas pabrėžtinai tuo, kad iki nusikalstamų veiksmų atlikimo pradžios organizuotos grupės nariai smulkiai susitaria būsimo nusikaltimo padarymo

³⁴Latvijos Respublikos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]

³⁵Estijos Respublikos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]

detales, pasiruošia nusikaltimo padarymo priemones, sudaro nusikaltimo padarymo planą, jo atlikimo būdus, pasiskirsto užduotimis bei vaidmenimis. LAT teisėjų Senato nutarime dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose Nr. 52 pažymėta, kad organizuotos grupės nariai plėšimo nusikaltimuose paprastai iš anksto aptaria, suderina svarbiausius nusikalstamos veikos momentus: parengiamas nusikaltimo padarymo planas, numatomas nusikaltimo padarymo mechanizmas, bendrininkams nurodomos ar tarpusavyje pasiskirstomos užduotys ir vaidmenys, susitariama dėl nusikaltimo padarymo būdo ir laiko.³⁶ Kitoje LAT nutartyje Nr. 2K-254/2008 pažymima, kad vienas iš organizuotą grupę apibrėžiančių požymių yra išankstinis bendrininkų susitarimas daryti nusikalstamą veiką, t. y. kuomet organizuotos grupės nariai iš anksto aptaria nusikalstamos veikos planą, numato įvykdymo mechanizmą, pasiskirsto užduotis, susitaria dėl nusikaltimo padarymo būdo, vietos ir laiko. Šios aplinkybės įtakoja glaudžių, besitęsiančių ryšių atsiradimą, suformuoja suvokimą apie priklausymą.³⁷ LAT 2013 m. birželio 4 d. nutartyje, kurioje kasatoriai neigia dalyvavę organizuotoje grupėje, kurioje reikėjo kruopštaus išankstinio pasirengimo, Teismas pripažino buvus išankstiniam grupės narių susitarimui. Vagysčių padarymo būdas rodo, kad jas padaryti reikėjo ne tik paruošiamųjų veiksmų, bet ir specialių žinių. Eilinis žmogus, neturintis specialių žinių, tokio nusikaltimo padarymo būdo nesugalvos, o jei sugalvos, be tam tikro pasiruošimo jo nerealizuos. Pažymėtina, kad nusikaltimams padaryti kaltininkai turėjo įsigyti specialių įrankių: dujų balionų, žarnų, laužtuvų, išsiaiškinti bankomatų apsaugos ir kasečių atidarymo mechanizmą. Tokio nusikaltimo padaryti neįmanoma be rimtos organizacijos. Visa tai rodo, kad nusikaltimams buvo rimtai rengtasi, viskas detalai suplanuota, o tai visiškai atitinka tokios bendrininkavimo formos kaip organizuota grupė požymius.³⁸ Taigi matyti, kad Teismas plačiau aiškina susitarimo požymį kiekvienoje byloje ir neapsiriboja vien tik susitarimu bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje.

Pagal A. Gutauską organizuotos grupės sąvokoje nėra tikslinga nurodyti, kad susitarimas galimas betkurioje nusikalstamos veikos stadijoje, nes tai sumenkina organizuotos grupės pavojingumą.³⁹ Išankstinis susitarimas visuomenei kelia didesnę pavojų, nes sunku įsivaizduoti ar susitarus bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje galima pasiekti tokį organizuotumo lygį, kokį galima pasiekti iš anksto susitarus su

³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*, 2005, Nr. 23.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis. Nr. 2K-254/2008.

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 4 d. nutartis Nr. 2K-255/2013.

³⁹ GUTAUSKAS A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 63.

grupės nariais dėl nusikalstamos veikos atlikimo. Iš to plaukia, kad išankstinis susitarimas kaip vienas iš privalomų organizuotos grupės požymių yra būtinas. Tačiau pagal galiojančio BK 25 str. 3 dalį nėra skirtumo ar grupės nariai kruopščiai apgalvojo savo veiksmus ir pasiskirstė vaidmenimis ir užduotimis iš anksto, ar tai padarė jau darant nusikaltimą. Pagal galiojantį reglamentavimą ir vienu, ir kitu atveju grupė vertinama kaip organizuota grupė.

Kitas organizuotos grupės požymis dviejų ar daugiau asmenų susitarimas daryti vieną ar kelis apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, reiškia, kad asmenys susitaria bendrai daryti vieną ar kelias nusikalstamas veikas. Kaip jau buvo minėta, organizuotos grupės apibrėžimas BK buvo papildytas ir įtvirtinta, kad organizuota grupė gali daryti ir apysunkius nusikaltimus. Pasitaiko atvejų, kai organizuotos grupės nariai vykdo vieną sudėtingą, sistemingą nusikalstamą veiką kelerius metus, todėl teismai tokiais atvejais išskiria atskirus organizuotos grupės narių nusikalstamos veiklos epizodus. Tai iliustruoja 2016 m. kovo mėnesio LAT praktikos apžvalga dėl BK 24, 25 straipsnių taikymo baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016. Šios bylos atveju visų bendrininkų veika buvo tęstinė ir nors jų vaidmenys buvo skirtingi, tačiau jie visi buvo susiję (persipynę) darant vieną nusikalstamą veiką. Dėl to sudėtingas nusikalstamos veikos darymo mechanizmas, ilgas nusikalstamos veikos padarymo laikotarpis (2000–2004 m.), organizuotos grupės narių kaita, keitimasis užimamais vaidmenimis bei funkcijomis, į nusikalstamą veiką įtrauktos vis naujos fiktyvios įmonės nulėmė apeliacinės instancijos teismo poziciją išskirti atskirus organizuotos grupės narių nusikalstamos veiklos epizodus (išskirti aštuoni atskiri epizodai) ir konstatuoti, jog visi organizuotos grupės nariai veikė skirtingose organizuotose grupėse. Toks atskirų įmonių nusikalstamos ekonominės veiklos epizodų išskyrimas leido tik detalizuoti šiuose atskiruose epizoduose veikusias įmones bei su jomis susijusius asmenis ir niekaip nepasunkino nuteistųjų teisinės padėties bei nepažeidė jų teisių į gynybą.⁴⁰

Įstatyme tiesiogiai nurodytas narių skaičius, kad nusikalstama veika būtų pripažinta padaryta organizuotos grupės. Organizuotoje grupėje privalo būti bent du nariai, tai yra minimalus skaičius. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad grupė, kurią sudarys tik du asmenys, bet atitiks visus kitus nusikalstamam susivienijimui būdingus požymius, negalės būti pripažinta nusikalstamu susivienijimu, nes nusikalstamo susivienijimo minimalus narių skaičius yra trys.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. kovo 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.

Remiantis BK 24 str. 1 dalimi organizuotos grupės nariai turi būti pakaltinami – sugebantys suvokti savo veiksmus ir juos valdyti ir sulaukę BK 13 str. nustatyto amžiaus. Pasitaiko atvejų, kai organizuotoje grupėje veikdami nusikalstamas veikas padaro ir nepilnamečiai, todėl aktualus ir nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimas. Asmens amžius vertinamas pagal konkrečiam nusikaltimui keliamus reikalavimus remiantis BK 13 straipsnyje nustatytais reikalavimais. Jei bus padaryta vagystė, numatyta BK 178 ir ją padarys 14 ir 16 amžiaus asmenys, remiantis BK 13 str. 2 dalimi, juos bus galima pripažinti veikus organizuotoje grupėje ir tai pripažinti kaip sunkinančia aplinkybe pagal BK 60 str. 1 dalies 2 punktą. Tačiau jei tokio pat amžiaus asmenys padarys, tarkim vaiko pagrobimą numatytą BK 156 str. 1 dalyje, baudžiamoji atsakomybė kils tik 16 metų amžiaus sulaukusiam asmeniui, nes antrasis asmuo negalės būti laikomas nusikaltimo subjektu dėl amžiaus. Remiantis teismų praktika matyti, kad subūrus organizuotą grupę vykdytojais ir padėjėjais nusikalstamoms veikoms daryti yra pasitelkiami asmenys, kurie nusikaltimo padarymo metu dar nėra tokio amžiaus, nuo kurio atsako pagal baudžiamuosius įstatymus. Tai iliustruoja 2012 m. gruodžio 14 d. Šiaulių miesto apylinkės teismo nuosprendis, kuriame nurodoma, kad iš anksto sukurtoje organizuotoje grupėje, pasiskirsčius vaidmenimis bei užduotimis dalyvavo M. B., D. S., G. N., M. D. kartu su vykdytojais ir padėjėjais – asmenimis, kurie nusikaltimo padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio atsako pagal baudžiamuosius įstatymus, turėdami tikslą apgaule įgyti svetimą turtą. Marijampolės pataisos namuose organizatorius-kurstytojas D. S., paprašė organizuotos grupės nario-padėjėjo G. N. teikti priemones bei surasti asmenis, kurie parduotų savo banko mokėjimo korteles su jų duomenis: sąskaitos numeriais ir prisijungimo kodais. D. S. ir Marijampolės pataisos namuose kalintis tyrimo metu nenustatytas padėjėjas, gavo duomenis iš M. D. Organizatorius-kurstytojas D. S., paprašė organizuotos grupės narių surasti asmenis, kurie paimtų apgaule išviliotus pinigus. M. B. ir M. D. surado vykdytoją ir padėjėją-asmenis, kurie nusikaltimo padarymo metu dar nebuvo tokio amžiaus, nuo kurio jie atsako pagal baudžiamuosius įstatymus, bei juos sukurstė padaryti nusikalstamas veikas-sukčiavimus, žadėdami iš apgaule paimtų pinigų dalies mokėti atlygį. taip padėjo apgaule savo ir bendrininkų naudai, įgyti nukentėjusiosios J. G. 4000,00 Lt.⁴¹

Požymis yra užduočių ir vaidmenų pasiskirstymas darant nusikalstamą veiką svarbus, nes taip realizuojami paruošiamieji darbai nusikalstamai veikai daryti. Kadangi yra užduočių pasiskirstymas tai savaime suprantama, kad nusikalstamą veiką atlikti

⁴¹ 2012 m. gruodžio 14 d. Šiaulių miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-123-76/2012.

kiekvienam bendrininkui bus lengviau. Pagal duotus organizatoriaus, kurstytojo nurodymus kitiems bendrininkams privaloma atlikti tuos nurodymus, kurie yra duoti. Užduotys, kurias nurodoma atlikti gali būti labai įvairios, pavyzdžiui, stebėti organizuojamo nusikaltimo aplinką, sekti atitinkamus asmenis, suieškoti nusikaltimo įrankius, apsirūpinti kitomis techninėmis priemonėmis, pasirengti nusikaltimo pėdsakų slėpimui, suieškoti atitinkamus asmenis, kuriuos bus pasitelkiama nusikaltimo padarymui. Taigi susiformuoja tam tikra minimali organizuotos grupės struktūra. LAT 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartyje prie vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo požymio išskyrė ir tarpusavio pastovių ryšių požymį, kuris apibūdinamas kaip tam tikrą laiką užsiėmimas nusikalstama veikla, ta pati asmenų grupės sudėtis, išryškintas organizuotos grupės vadovo vaidmuo, pabrėžiant, kad jis pasiūlydavo nusikalstamos veiklos idėją.⁴² Šiuo atveju organizuotos grupės narių tarpusavio ryšių pastovumas turėtų būti vertinamas kaip papildomas požymis, nes įstatyme tiesiogiai nėra reglamentuotas. Tuo tarpu nusikalstamame susivienijime narių tarpusavio ryšių pastovumas yra kaip būtinas požymis. Teismas minėtoje nutartyje organizuotos grupės buvimą siejo su nusikalstamų veikų planavimu, sistemingumu, veiksmų koordinavimu, pastovumu, ilgalaikiškumu. Tad kyla klausimas ar iš vis reikėtų tarpusavio ryšių pastovumo požymį laikyti organizuotai grupei būdingu požymiu, nes taip organizuota grupė sugretinama su nusikalstamu susivienijimu.

Organizatorius reikšmingas nusikalstamoje veikoje, nes vienija visus kitus organizuotos grupės narius, nukreipia kitų bendrininkų pastangas, kuriantis nusikalstamos veikos planus, numatantis jo atlikimo būdus. LAT 2012 m. spalio 9 d. nutartyje nurodė, kad iš organizatoriaus apibrėžties matyti, kad išvardyti organizatoriaus požymiai yra alternatyvūs ir nebūtina jų visų nustatyti kaltininko veiksmuose. Teismas A. I. veiksmuose nustatė kelis organizatoriaus požymius, t. y. kad jis vadovavo parengtoms nusikalstamoms veikoms, koordinavo vykdytojų L. S., R. S. ir R. K. veiksmus, šie asmenys veikė pagal A. I. planą ir jo nurodymus. Tai, kad pirmosios instancijos teismas nuosprendyje nepažymėjo, jog būtent A. I. veiksmai buvo nusikalstamo sumanymo pradžia, dar nepaneigia jo, kaip organizatoriaus, vaidmens. Organizatoriumi paprastai negali būti pripažįstamas asmuo, į nusikalstamą veiką įsitraukęs nusikalstamai veikai jau įpusėjęs, tačiau asmens veiksmus kvalifikuoti kaip organizavimą nėra jokių kliūčių tais atvejais, kai organizatorius prisideda prie nusikalstamos veikos jai tik prasidėjus ir savo veiksmis perima, pratęsia veikos koordinavimą ar vadovavimą jai. Taigi ypač tais

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis byloje Nr 2K-395/2007.

atvejais, kai nusikalstama veika yra sudėtinga, reikalaujanti ilgo laiko, įvairių parengiamųjų, derinamųjų veiksmų, organizatoriumi gali būti pripažintas ir asmuo, kuris įsitraukia į nusikalstamą veiką ne nuo pačių pirminių idėjų ar planų apie nusikalstamą sumanymą. Tokiais atvejais svarbu nustatyti, kad asmens indėlis įgyvendinant esminius nusikalstamos veikos požymius, organizuojant ir plėtojant nusikalstamą sumanymą buvo svarbus.⁴³ Taigi, kad asmuo būtų pripažintas organizatoriumi svarbu atkreipti dėmesį į tai, kiek organizatorius įtakojo nusikalstamą veiką.

Pažymėtina, kad grupė būtų pripažinta organizuota grupe nereikalinga hierarchinė grupės struktūra, kurios nariai turėtų tarpusavio tvirtus ryšius, bet turi būti pasiskirstymas tam tikromis užduotimis būtent vienam ar keliems nusikaltimams, bet ne pastoviai nusikalstamai veikai. Remiantis BK 24 str. 3 dalimi kaip bendrininkas galimas ir vykdytojas, kuris apibūdinamas kaip asmuo, nusikalstamą veiką padaręs pats arba pasitelkęs nepakaltinamus asmenis arba nusulaukusius BK 13 straipsnyje nustatyto amžiaus. Kaip jau minėta anksčiau, kiti asmenys yra palenkiami daryti organizuojamą nusikalstamą veiką – tai atlieka kurstytojas. Padėjėjui tenka visos smulkesnio pobūdžio užduotys, tačiau turinčios daug reikšmės nusikalstamos veikos realizavimui ir vėliau nusikalstamos veikos išaiškinimui – tai patarimų, nurodymų davimas dėl nusikalstamos veikos, reikalingų priemonių teikimas, kliūčių šalinimas, bendrininkų saugojimas bei pridengimas, veikos pėdsakų slėpimas bei įgytų daiktų realizavimas pasirūpinimas nusikalstamos veikos priemonėmis, įrankiais.

Pasiskirstymas vaidmenimis pasižymi tuo, kad kiekvienas grupės narys turi tiksliai žinoti, ką jam reikia padaryti, turi žinoti savo vaidmenį bei jam atlikti paskirtą užduotį, kadangi dėl to buvo susitarta. Pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis gali reikšti ir tai, kad grupės nariai susitarė padaryti nusikalstamą veiką kaip bendravykdytojai arba atlikti skirtingus vaidmenis ne tik vykdytojo, bet ir organizatoriaus, padėjėjo bei kurstytojo. LAT 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartyje pažymėjo, kad vaidmenų pasiskirstymas esant organizuotai grupei nereikalauja, kad visi bendrininkai pilnai ar iš dalies realizuotų nusikaltimo sudėtį. Skirtingai nei esant bendrininkų grupei kelių vykdytojų BK 24 str. 3 dalies prasme buvimas nėra būtinas organizuotos grupės požymis. Organizuotą grupę išskiria vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Dar daugiau kai kurie organizuotos grupės nariai gali atlikti veiksmus, kurie atitinka padėjėjo požymiams, aprašytiems BK 24 straipsnio 6 dalyje. Tačiau konstatavus organizuotą grupę, jie bus prilyginami nusikaltimo

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teimo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. spalio 9 d. nutartis Nr. 2K–456/2012.

vykdytojui ir atsakys kaip nusikaltimo vykdytojais.⁴⁴ A. Gutausko teigimu, organizuotai grupei kaip tik būdinga tai, kad nusikalstamą veiką koordinuoja vienas arba keli asmenys, kurie gali dalyvauti arba nedalyvauti darant konkrečius nusikaltimus, prisidėti arba neprisidėti prie jų rengimo ar darymo, bet visais atvejais jie yra grupės vadovai, koordinatoriai ir pan.⁴⁵

Taigi pasiskirstymas užduotimis bei vaidmenimis yra organizuotos grupės narių veikimo suderinamumo pobūdis. Būtent tai, kad darydami nusikaltimą pasiskirsto užduotimis bei vaidmenimis rodo, kad nariai supranta veikdami organizuota grupe ir taip pasiekia tam tikrą organizuotumo lygį.

LAT teisėjų senatas nutarime „Dėl teismų praktikos nagrinėjant turto prievartavimo baudžiamąsias bylas“ kaip organizuotos grupės požymį įvardino kaltininkų didesnę organizuotumo lygį, kuris nustatomas įvertinant konkrečias nusikalstamą veiką apibūdinančias aplinkybes.⁴⁶ Kuo labiau organizuotos grupės nariai susitelkę, tuo didesnis pavojus kyla visuomenei, nes taip nusikalstama veika tampa pavojingesne.

Taip pat reiktų paminėti, kad nustatant organizuotos grupės požymius nėra būtina konstatuoti, kad visi bendrininkai vieni asmeniškai bendrauja. Baudžiamosiose bylose, kuriose priimta 2000 m. rugsėjo 6 d. LAT septynių teisėjų kolegijos nutartis, Panevėžio apygardos teismo nuosprendžiu V. P. pripažintas kaltu ir nuteistas už tai, kad veikdamas organizuota grupe su kitais asmenimis, prievartavo turtą iš A. S. ir R. O. Nuteistasis V. P. kasaciniame skunde ginčijo jo nuteisimą už turto prievartavimą organizuota grupe. Kasacinis teismas nurodė, kad organizuotos grupės nariai nebūtinai turi asmeniškai bendrauti vieni su kitais, todėl nuteistojo V. P. kasacinio skundo argumentas, jog jis nebendravo su kitais byloje minimais asmenimis, veikos kvalifikavimui įtakos neturi.⁴⁷ Veikimas bendrai parodo grupės narių, kuriuos sieja bendras tikslas, glaudžius ryšius. Nors ir nevisi organizuotos grupės nariai bendrauja vieni su kitais iš nustatytų daromos veikos aplinkybių, pobūdžio, laiko ir pastovumo spręstina, kad supranta veikdami organizuotoje struktūroje, kaip organizuotos grupės nariai.⁴⁸

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis Nr. 2K-210/2009

⁴⁵ GUTAUSKAS A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 64.

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43, *Teismų praktika*, Nr. 3-4

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2000 m. rugsėjo 6 d. nutartis Nr. 2K-348/2000. Kasacinio teismo juridpudencija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006 m., p. 245.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis Nr. 2K-545-489/2015.

A. Gutauskas išskiria pastovumo požymį teigdamas, kad organizuotos grupės pastovumą gali rodyti ir jos nusikalstamos veiklos vienodumas.⁴⁹ Tačiau grupės pastovumas, veiklos intensyvumas organizuotą grupę priartina prie nusikalstamo susivienijimo, nes BK 25 str. 4 dalis tiesiogiai įtvirtina pastovių ryšių tarp nusikalstamo susivienijimo narių buvimą. Tokį požymį lemia nevienkartinis nusikalstamų veikų darymas, todėl organizuotos grupės nariai taip pat gali pasižymėti specifiniais nusikalstamais įgūdžiais.

Darytina išvada, kad organizuota grupė gali būti apibūdinama papildomais požymiais, kurie priartina organizuotą grupę prie nusikalstamo susivienijimo, todėl kaip būtini organizuotai grupei požymiai laikytini: susitarimas daryti nusikaltimą (kelis nusikaltimus arba vieną apysunkį, sunkų ar labai sunkų) bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, reikalavimas, kad nusikalstamą veiką darytų du ar daugiau asmenų bei vaidmenų pasiskirstymas.

2.2. Nusikalstamo susivienijimo samprata baudžiamojoje teisėje

Nusikalstamą susivienijimą galime vadinti organizuoto nusikalstamumo apraiška, kuri Lietuvoje ypač pasireiškė devintojo dešimtmečio viduryje, kuomet prasidėjus privatizacijai imta kaupti pradinį kapitalą pasisavinant dalį valstybės turto. Pradėjo kurtis organizuotos nusikalstamos gaujos, tarpusavyje kariaujančios dėl įtakos zonų, reketuojančios verslininkus, reikalaujančios sumokėti skolas arba mokėti už „apsaugą“. Per pakankamai trumpą laiką gaujos surinko nemažai lėšų, todėl suformavo vidines struktūras valdomas vieno ar kelių vadovų ir taip tapo didesnio organizuotumo laipsnio nusikalstamomis grupuotėmis. Kaip jau minėta anksčiau, dėl susiklosčiusios padėties vien baudžiamasis įstatymas nuo 1993 m. nustatantis atsakomybę už nusikalstamą susivienijimą, kaip pavojingiausią, labiausiai sutelktą nusikaltėlių grupuotę, buvo keičiamas daugelį kartų. Tokiu būdu įstatymų leidėjas sprendė iškilusias problemas siekiant pažaboti organizuotą nusikalstamumą. Todėl prireikė eilės metų, pakeitimų, papildymų, kad nusikalstamas susivienijimas kaip bendrininkavimo forma nusistovėtų baudžiamajame įstatyme.

Galiojantis BK pateikia labai aiškia nusikalstamo susivienijimo sampratą. Nusikalstamas susivienijimas pripažįstamas tada, kai bendrai nusikalstamai veikai –

⁴⁹ GUTAUSKAS A. Organizuoti grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 41(33), p. 66.

vienam, ar keliems apysunkiems, sunkiems, labai sunkiems nusikaltimams daryti susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Kadangi Lietuvoje nusikalstamas susivienijimas laikomas pavojingiausia bendrininkavimo forma palyginkime šios bendrininkavimo formos reglamentavimą Italijos Respublikos baudžiamajame kodekse, nes Italijoje nusikalstamiems susivienijimams nuo seno būdingas didesnis stabilumas siejamas su Italijos mafijos ištakomis, kur „mafija suprantama kaip elgesys ir valdžia, o ne tik kaip formali organizacija“⁵⁰. 416 straipsnyje numatyta, kad nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai trys ar daugiau asmenų susitaria, įsipareigoja daryti keletą nusikaltimų ar organizuoti susivienijimą, o 416-bis straipsnyje įtvirtintas mafijos tipo susivienijimas, kurio nariai naudodamiesi bauginimais savo veikloje siekia daryti neapibrėžtą skaičių nusikaltimų - valdyti arba kontroliuoti ekonominės veiklos, sutarčių ir viešųjų paslaugų sritis, gauti neteisėtą pelną, naudą sau ar kitiems.⁵¹ Taigi galima pastebėti, kad Lietuvoje nusikalstamo susivienijimo daromos veikos atibojamos pagal jų sunkumą, o Italijoje pagal nusikaltimų specializaciją – ekonomines ir korupcines nusikalstamas veikas, kurios daro įtaką valdžiai. Mafijinio tipo susivienijimas Lietuvoje nėra susiformavęs, todėl baudžiamajame kodekse nėra įtvirtinta panašios normos.

Palyginus Rusijos Federacijos baudžiamajame kodekse (toliau Rusijos BK) įtvirtintą nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą su Lietuvos BK įtvirtintu matyti nemažai skirtumų. Rusijos BK 35 str. 4 dalis⁵² nurodo, kad nusikaltimas pripažįstamas padarytas nusikalstamo susivienijimo jeigu jis padarytas susitelkusios organizacijos, kurios tikslas daryti vieną ar kelis sunkius ar labai sunkius nusikaltimus tiesiogiai ar netiesiogiai siekiant finansinės ar kitokios materialinės naudos. Toks apibrėžimas yra gan platus ir įpareigojantis teismų praktikoje aiškinti kitus nusikalstamo susivienijimo požymius, o Lietuvos BK įtvirtintas apibrėžimas – informatyvus, leidžiantis atskirti nusikalstamą susivienijimą nuo kitų bendrininkavimo formų.

Galiojančiame BK nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija bei teroristinė grupė. Nusikalstamas susivienijimas prilygintas teroristinei grupei 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu⁵³, tačiau mano manymu tai nėra labai tikslinga,

⁵⁰ ARLACCHI P. Mafija ir verslas. Mafijos etika ir kapitalizmo dvasia. – Vilnius: *Tyto alba*, 1998, p. 19.

⁵¹ Italijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.altalex.com/documents/news/2014/04/18/dei-delitti-contro-l-ordine-pubblico> [žiūrėta 2016 m. balandžio 9 d.]

⁵² Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta balandžio 9 d.]

⁵³ 2003 m. balandžio 10 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. IX-1495 dėl baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213,

nes tokia baudžiamojo įstatymo pataisa įveda sumaištį dėl nusikalstamo susivienijimo sampratos. Mat teroristinės grupuotės vykdo teroro politiką, kuria naudojasi kai kurios ekstremistų grupuotės (žudo politinius priešus, grobia lėktuvus ir pan), stengdamosi atkreipti valstybės ir visuomenės dėmesį į savo reikalavimus arba priversti valstybės vadovybę padaryti jiems nuolaidų. Pavyzdžiui Vokietijoje ir Anglijoje teroristinės grupės padarytas baudžiamosios teisės pažeidimas vertinamas kaip sunkesnis nusikaltimas nei nusikaltėlių susivienijimas.⁵⁴ Antikonstitucinių grupių ar organizacijų kūrimas ir veikla užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal BK 121 str. Minėtų grupių, organizacijų tikslas – pakeisti Lietuvos valstybės konstitucinę santvarką, kėsintis į jos nepriklausomybę, pažeisti teritorijos vientisumą, t.y. sudaryti sąlygas kėsintis į LR suverenitetą. Tačiau tai nieko bendro neturi su organizuotu nusikalstamumu, kuris įgyvendinamas darant nusikalstamas veikas, kuriomis siekiama pelno, nes didžioji dalis nusikaltimų, daromų nusikalstamo susivienijimo, ypač šiuo laikotarpiu yra vienaip ar kitaip finansinės naudos siekimas (pvz. kontrabanda, prekyba žmonėmis, vagystės stambiu mastu, turto prievartavimas, neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą platinti ir pan.). Tuo tarpu teroristinės grupės specialusis požymis yra tikslas bauginti žmones, neteisėtai reikalauti iš valstybės, jos institucijos ar tarptautinės organizacijos atlikti tam tikrus veiksmus. Taigi toks tikslas sietinas su siekiu destabilizuoti visuomenės gyvenimą, paveikti valstybės ar tarptautines institucijas priimti teroristams palankius sprendimus. Teroristų reikalavimai gali būti politinio, ekonominio, idealistinio pobūdžio. Galimas atvejis, kai nusikalstamo susivienijimo, ir minėtų grupių, organizacijų veiklos metodai panašūs, t.y. nusikalstamo susivienijimo atstovai gali siekti destabilizuoti valstybės valdžios veiklą, bet toks išpuolis būtų ne politinis (ne įgyvendinti savo ideologiją), o siekis pakirsti ar sumažinti valstybės valdžios tam tikrų institucijų kontrolę, kad nusikalstamo susivienijimo atstovai galėtų toliau siekti didesnio pelno saugiau jausdamiesi ar tikėdamiesi išvengti atsakomybės už nusikalstamas veikas.

Nusikalstamo susivienijimo atstovai neretai nusikalstamas veikas organizuoja ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu mastu veikdami keliose valstybėse⁵⁵, todėl susiduriama su tarptautiniu mastu organizuotu nusikalstamumu, dėl tos priežasties svarbu atkreipti dėmesį į tarptautines sutartis, kurios privalo būti taikomos Lietuvos teisinėje sistemoje. Lietuva

215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39¹ ir 306¹ straipsniais, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 38-1733.

⁵⁴ PRADEL J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 124.

⁵⁵ Pvz.: 2013 m. išaiškintas nuo 2010 metų pradžios iki 2012 metų pavasario Lietuvoje, Danijoje, Belgijoje ir Vokietijoje veikęs nusikalstamas susivienijimas. Jo dalyviai bei kartu su jais veikę asmenys buvo kaltinami labai sunkiais, sunkiais ir apysunkiais nusikaltimais. Iš viso kaltinimai, daugiausia - dėl stambaus masto vagysčių ir kitų nusikaltimų pateikti daugiau kaip 30 asmenų. Plačiau žr.: <http://www.policija.lt/index.php?id=21748>.

2002 m. kovo 19 d. ratifikavo Jungtinių Tautų konvenciją prieš organizuotą nusikalstamumą. Konvencijos 2 str. A dalyje nurodytas organizuotos nusikalstamos grupės apibrėžimas - organizuota trijų ar daugiau asmenų grupė, egzistuojanti tam tikrą laiką tarpą ir veikianti kartu, kurios veiklos tikslas – padaryti vieną arba daugiau sunkių nusikaltimų ar nusikaltimų, pripažįstamų tokiais pagal šią Konvenciją, siekiant tiesiogiai ar netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos.⁵⁶ Taigi, organizuota nusikalstama grupė atitinka BK įtvirtintą nusikalstamą susivienijimą. Tuo tarpu 2008 m. spalio 24 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatiniame sprendime nusikalstama organizacija apibrėžta kaip – struktūrą turintis susivienijimas, įkurtas per tam tikrą laikotarpį, susidedantis iš daugiau nei dviejų asmenų, sutartinai veikiančių siekiant vykdyti nusikalstamas veikas, už kurias baudžiama laisvės apribojimo arba laisvės atėmimo bausme, kurios ilgiausia trukmė yra bent ketveri metai, arba griežtesne bausme, ir kuriomis siekiama tiesiogiai arba netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos.⁵⁷ Vien jau pavojingiausios bendrininkavimo formos pavadinimas – nusikalstamas susivienijimas - suponuoja, kad tai yra neatsitiktinai susiformavusi grupė, o susitelkusi bendriems tikslams.

Iš nusikalstamo susivienijimo sampratos matyti, kad tai pakankamai sudėtingas darinys, turintis tikslą siekti materialinės naudos vykdant apysunkius, sunkius ir labai sunkius nusikaltimus. Tai, kad nusikalstamo susivienijimo samprata įtvirtinta BK atitinka minėtuose tarptautiniuose teisės aktuose tiek nusikalstamos organizacijos, tiek nusikalstamos grupės apibrėžimą rodo, jog įstatymų leidėjas laikosi tarptautinių teisės aktų.

2.2.1. Nusikalstamą susivienijimą apibūdinančių požymių visuma

Nusikalstamo susivienijimo požymius aptarti svarbu, nes tolimesnėje darbo dalyje bus lengviau atskirti šią bendrininkavimo formą nuo kitos bendrininkavimo formos – organizuotos grupės. Iš galiojančiame BK 25 str. 4 dalyje pateiktos nusikalstamo susivienijimo sąvokos išplaukia pagrindiniai įstatyme įtvirtinti nusikalstamą susivienijimą apibūdinantys požymiai:

⁵⁶ 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikuota 2002 m. kovo 19 d. LR įstatymu Nr. IX-794, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 51.

⁵⁷ 2008 m. spalio 24 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2008/841/TVR [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32008F0841> [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.].

- a) narių dalyvaujančių nusikalstamame susivienijime skaičius – trys ar daugiau asmenų;
- b) susivienijimas sukuriamas bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti;
- c) pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.

Nusikalstamame susivienijime dalyvaujančių asmenų skaičius yra bene vienas ryškiausių požymių, padedančių atskirti nusikalstamą susivienijimą nuo kitų bendrininkavimo formų. Įstatyme nurodytas asmenų skaičius minimalus, maksimalaus skaičiaus nenurodyta. Užtenka trijų asmenų ir pagrindinių susivienijimo požymių, kad būtų pripažinta, jog nusikalstama veika padaryta esant nusikalstamam susivienijimui, o esant mažesniai dalyvių skaičiui būtų pripažinta, kad bendrininkai veikė bendrininkų grupėje arba organizuotoje grupėje. Įstatymų leidėjas leidžia suprasti, kad trys asmenys gali būti gerai organizuoti, vykdydami pastovią nusikalstamą veiką. Nusikalstamam susivienijimui būtina, kad mažiausiai trys tokio susivienijimo dalyviai atitiktų nusikalstamos veikos subjekto bendruosius požymius. Konkretus susivienijimo dalyvių skaičius teismų sprendimuose paprastai nėra nurodomas, jis išreiškiamas išvardijant asmenis, dalyvavusius susivienijime. Tokia praktika įstatymo nepažeidžia⁵⁸.

Už nusikalstamą susivienijimą atsako tiek fizinis, tiek juridinis asmuo – juridinio asmens atsakomybė numatyta BK 249 str. 4 dalyje. Fizinis asmuo turi atitikti amžiaus ir pakaltinamumo kriterijus (asmuo turi būti pakaltinamas arba ribotai pakaltinamas). Pagal 249 str. baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas tik 16 amžiaus sulaukęs asmuo. Asmuo, būdamas 14 amžiaus atsakys už nusikalstamas veikas padarytas nusikalstamame susivienijime tik sulaukęs 16 metų amžiaus. Nusikalstamoms veikoms padarytoms esant 14 amžiaus remiantis BK 13 str. priklausomai nuo veikų pobūdžio baudžiamoji atsakomybė visai neiškils arba iškils tik pagal atitinkamą straipsnį be sutapties su nusikalstamo susivienijimo BK 249 str. straipsniu. Esant 16 amžiui pagal 149 str. atsakys visi dalyviai kaip vykdytojai (BK 26 str. 5 d.).

2005 m. birželio 23 d. įstatymu Nr. X-272 įtvirtinta juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą bei dalyvavimą jo veikloje. 2007 m. Apibendrintoje teismų praktikoje nerasta atvejo, kad nusikalstamam susivienijimui būtinus mažiausiai tris asmenis sudarytų susivieniję ne vien fiziniai, bet ir juridiniai asmenys.⁵⁹ Naujesnėje teismų praktikoje taip pat neteko rasti tokio atvejo.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.

⁵⁹ *Ibidem*

Tikslas susivienyti bendrai nusikalstamai veiklai, daryti vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams, atskleidžia nusikalstamo suivienijimo kaip bendrininkavimo formos pavojingumą. Nusikalstamas susivienijimas yra pavojingiausia bendrininkavimo forma, nes susivienijimo organizuotumo lygis yra daug aukštesnis nei bendrininkų grupės ar organizuotos grupės. Visi susivienijimo daromi nusikaltimai tik tyčiniai. BK 11 str. 4, 5 ir 6 dalys numato laisvės atėmimo bausmės dydį: už apysunkį nusikaltimą numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo trejų iki šešerių metų, už sunkų - nuo šešerių iki dešimties, už labai sunkų - bausmė viršija dešimt metų laisvės atėmimo. Tiesa, reikėtų paminėti, kad nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas apysunkiais nusikaltimais papildytas tik 2013 m. liepos 2 d. įstatymu Nr. XII-497⁶⁰. Manau tai labai tikslingas įstatymų leidėjo žingstis. Baudžiamosiose bylose nuteistiesiems pagal BK 249 str., dažniausiai inkriminuojami ir kiti nusikaltimai priklausantys vieno ar kelių apysunkių, sunkių ar labai sunkių nusikaltimų kategorijai. Todėl teismų sprendimų motyvuojamosiose dalyse tikslas daryti apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus nėra aptariamas pats savaime, kaip atskiras kvalifikavimui reikšmingas požymis. Jo buvimas atskleidžiamas per nuorodas į nusikalstamo susivienijimo realiai padarytus atitinkamo sunkumo nusikaltimus, pavyzdžiui 2013 m. gruodžio 30 d. Kauno apygardos teismo nuosprendžio motyvuojamoje dalyje teismas nurodė, kad atsižvelgiama į tai, kad padaryti nusikaltimai yra tyčiniai, baigti, kai kurie jų labai sunkūs, sunkūs ir apysunkiai nusikaltimai, padaryti veikiant nusikalstamu susivienijimu, kas rodo didelį pavojingumą. Nusikalstamas susivienijimas ilgą laiką kėlė didelį pavojų Alytaus visuomenei ir skatino narkotinių bei psichotropinių medžiagų vartojimą, kitus su tuo susijusius turtinius ir smurtinius nusikaltimus. Todėl sprendžiant bausmių klausimą, atsižvelgiama į kaltinamųjų nusikalstamame susivienijime užimtą hierarchinę vietą, laikotarpius, kurių metu aktyviai dalyvauta nusikalstamo susivienijimo veikloje bei veiklos sritis. Taip pat teismas nurodė, kiek ir kokių nusikaltimų pagal jų sunkumą įvykdė kiekvienas nusikalstamo susivienijimo dalyvis (D. E. kaltinamas padaręs 2 labai sunkius, 1 sunkų ir 2 apysunkius nusikaltimus; K. C. kaltinamas padaręs 2 labai sunkius, 1 sunkų ir 1 apysunkį nusikaltimus; R. T. kaltinamas padaręs 2 labai sunkius ir 1 sunkų nusikaltimus; K. G. kaltinamas padaręs 2 labai sunkius, 1 sunkų ir 1 apysunkį nusikaltimus).⁶¹ Pagal BK specialiosios dalies komentarą pripažįstant asmenų grupę nusikalstamu susivienijimu nėra būtinas vieno ar daugiau minėtų nusikaltimų realus padarymas, o svarbiau yra tai, kad

⁶⁰ 2013 m. liepos 2 d. Nr. XII-497 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250¹, 251 straipsnių ir priedų pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 249¹, 250², 250³, 250⁴, 250⁵, 252¹ straipsniais“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 75-3768.

⁶¹ 2013 m. gruodžio 30 d. Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-76-317/2013.

trys ar daugiau asmenų yra suburti bendrai nusikalstamai veiklai tokiems nusikaltimams daryti.⁶²

Pastovūs tarpusavio ryšiai reiškia, kad nusikalstamo susivienijimo narius saisto nuolatiniai, trunkantys ilgesnį laiką ryšiai t.y. nariai prisijungia prie susivienijimo veiklos ne vienam kartui, o tęstiniai veiklai ir jo dalyvavimas nėra atsitiktinis, todėl prisijungdamas jis sąmoningai suvokia, kad prisijungia prie nusikalstamo susivienijimo. Dažnai nusikalstamo susivienijimo dalyvių daromi nusikaltimai trunka gan ilgą laiką, būna gerai apgalvoti, suplanuoti, kas atspindi tam tikrą vidinę struktūrą – vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą siekiant maksimalių bendros nusikalstamos veiklos rezultatų. Baudžiamosiose bylose pasitaiko, kad šie požymiai ginčijami: kaltinamieji savo tarpusavio ryšius apibūdina kaip epizodinius, spontaniškus, o glaudesnio bendravimo atvejais – kaip nulemtus kaimynystės, giminystės, draugystės, mokyklinių laikų pažinties santykių, sporto klubo lankymo, kitų laisvalaikio pomėgių ir pan., o ne siekio bendrai daryti kokius nors nusikaltimus. Teismų sprendimuose tokių asmenų tarpusavio ryšiai, vaidmenys ir užduotys tiriami ir paprastai aprašomi gana išsamiai. Dėl tokio požymio buvimo nustatymo LAT pasisakė nutartyje Nr. 2K-154/2009, kurioje nurodė, kad „sprendžiant yra, ar ne nusikalstamo susivienijimo požymis – pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas - teismų praktikoje atkreipiamas dėmesys į susivienijimo organizacinę hierarchiją, vidinės drausmės buvimą, dalyvių specializaciją, veiklos planavimą, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolę, bendras lėšas, jų paskirtį ir panaudojimą, ryšių, transporto priemonių turėjimą, konspiracinius bendravimo būdus ir pan. Atsižvelgiant į konkrečios bylos ypatybes, šiam požymiui konstatuoti gali būti reikšmingos ir kitos aplinkybės. Nenustačius vienos ar kelių paminėtų aplinkybių, jeigu jos konkrečioje byloje nėra esminės, požymiui konstatuoti gali būti pakankama ir kitų aplinkybių visuma, kas ir yra konstatuota teismų praktikoje.“⁶³

Kadangi nusikalstamo susivienijimo daromos nusikalstamos veikos yra dažniausiai tokios, kokias vienam asmeniui ar dviem įvykdyti yra tiesiog neįmanoma arba ypač sudėtinga tai pasitelkiama daugiau asmenų, kurie daugiau ar mažiau vieni su kitais turi palaikyti tarpusavio ryšius, neretai vykdomi nusikaltimai dideliu mastu. Kaltininkui gali būti paskirtas nuolatinis vaidmuo, kas reiškia, jog sutinka veikti susivienijimo interesais ne stichiškai, o turėdamas tam tikrą vaidmenį arba užduotį. Susivienijimo nariu gali būti pripažinti ir teisėsaugos ar kitų institucijų darbuotojai, kurie teikia konfidencialią

⁶² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai). – Vilnius, VĮ Registrų centras, 2010, p. 225.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinė 2009 m. gegužės 26 d. nutartis Nr. 2K-154/2009.

informaciją ar kitokiais būdais padeda nusikalstamam susivienijimui taip pat „savi“ advokatai, gydytojai, informatikai ar kitų specialybių atstovai, kurie dalyvauja nusikalstamo susivienijimo veikloje panaudodami savo profesines žinias. „Tačiau jeigu tam tikrų profesijų atstovus su nusikalstamo susivienijimo dalyviais sieja tik darbo ar civiliniai santykiai, pavyzdžiui, buvimas samdomu darbuotoju, advokatu nors ir žinant apie nusikalstamo susivienijimo veiklą, bet nebūnant susivienijimo nariu, nepripažintinas dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje.“⁶⁴ Todėl nusikalstamo susivienijimo narių pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis gali būti siejamas ne tik su konkretais nusikaltimo padarymu, bet ir su indėliu į bendrą nusikalstamą veiką (pvz.: nusikalstamo susivienijimo narių aprūpinimas techninėmis ir kitokiomis priemonėmis).

Be minėtų požymių A. Gutauskas kaip būtinus susivienijimo požymius siūlo laikyti: a) vadovavimą grupei – vadovo ar vadovų buvimą; b) tikslą – turtinės ekonominės naudos siekimą, c) smurto naudojimą ar rengimąsi jį naudoti.⁶⁵ Dr. O. Fedosiukas laikosi tokios pat nuomonės.⁶⁶ Su tokia pozicija sutikčiau tik dalinai. Prie pagrindinių požymių priskirčiau nusikalstamų veikų darymą siekiant turtinės ekonominės naudos. Kaip jau minėjau anksčiau, nusikalstamas susivienijimas kuriamas siekiant pasipelnyti iš nusikalstamos veikos, kai tai tampa pagrindiniu arba vienu iš pragyvenimo šaltiniu. Tai atspindi dažniausiai daromi susivienijimų nusikaltimai kaip kontrabanda, prekyba žmonėmis, turto prievartavimas, neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagų kiekiu ar šaunamaisiais ginklais. Tačiau tiek vadovo (vadovų) buvimą, tiek smurto naudojimą ar rengimąsi jį naudoti priskirčiau prie papildomų požymių, kuriuos nėra būtina įrodyti. Manau esant minimaliam nusikalstamo susivienijimo narių skaičiui nebūtinus vadovo kaip požymio buvimas, užtenka, kad nariai būtų pasiskirstę vaidmenimis ar užduotimis bei juos sietų tarpusavio ryšiai ir bendras tikslas – daryti nusikalstamas veikas. Vadovas ar keli vadovai reikalingi nebent tada, kai nusikalstamą susivienijimą sudaro tarkim dešimt ar daugiau asmenų, kuomet susivienijimo struktūra yra hierarchinė, nusikalstamų veikų darymui reikalinga atlikti daug skirtingų užduočių, kurias įprastai paskirsto vadovas.

Kalbant apie smurto naudojimą ar rengimąsi jį panaudoti darant nusikalstamas veikas šis požymis neturėtų būti priskirtinas prie būtinųjų dėl tos priežasties, kad nusikalstamų veikų vienas iš pagrindinių tikslų – pelno siekimas, o ne tikslas smurtu siekti finansinės naudos. Smurto naudojimas arba rengimąsis jį panaudoti gali būti vertinamas kaip

⁶⁴ *Ibidem*, p. 227.

⁶⁵ GUTAUSTAS, A. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. LTU, 2003. Nr. 45(37), p. 35.

⁶⁶ FEDOSIUKAS, O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. – Vilnius: *Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras*, 2002, p. 188.

priemonė daryti nusikalstamą veiką, bet ne kaip pagrindinis tikslas. Taigi, jeigu minėtą požymį priskirtume prie pagrindinių požymių, jam nesant, bet esant visiems kitiems požymiams, negalėtume pripažinti, kad trys ar daugiau asmenys, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai ir kurie yra pasiskirstę vaidmenimis ar užduotimis, veikė esant nusikalstamam susivienijimui.

Teismų praktikoje išryškinami ir tokie nusikalstamo susivienijimo požymiai, kurie tiesiogiai įstatyme nėra įtvirtinti. Papildomi nusikalstamo susivienijimo požymiai – tai aplinkybės, paryškinančios arba patikslinančios įstatyme numatytus būtinus nusikaltimo požymius.⁶⁷ Kai nuosprendžiuose nurodomi ir aptariami įstatyme numatyti pagrindiniai nusikalstamą susivienijimą apibūdinantys požymiai ir prie jų aptariami dar papildomi požymiai įstatymo pažeidimo nėra, nes būtinuosius požymius patikslina papildomi požymiai. Pagal BK Specialiosios dalies komentarą, esant tik formaliai nusikaltėlių grupės atitikčiai nusikalstamo susivienijimo požymiams, kai tokia grupė neturi sąsajos su organizuotu nusikalstamumu ir nekelia didesnio pavojaus visuomenės saugumui, BK 229 str. norma netaikoma.⁶⁸ Vadinasi, reikia remtis ne tik formaliais, bet ir neformaliais požymiais. Tai nurodė ir LAT 2008 m. liepos 1 d. nutartyje Nr. 2K-177/2008⁶⁹, kurioje taip pat pažymėjo, kad visų požymių visuma leidžia suvokti apie nusikalstamos grupuotės aukštą organizuotumo lygį ir priskirti nusikalstamą grupuotę prie organizuoto nusikalstamumo fenomeno.

Kaip papildomi požymiai būdingi organizuotą nusikalstamumą atspindinčiam nusikalstamam susivienijimui gali būti: hierarchinė grupės struktūra, disponavimas bendromis lėšomis (bendra kasa), veiklos planavimas bei stabilumas, ryšio ar kitų techninių priemonių panaudojimas, bauginimu ar kitokiais būdais drausmės subordinacijos palaikymas, konspiraciniai bendravimo būdai, vadovavimas grupei (vadovo ar vadovų buvimas), bendras tikslas – turtinės, ekonominės naudos siekimas, smurto naudojimas ar rengimasis jį naudoti, ginkluotumas ir pan.⁷⁰

BK 249 str. 1 ir 2 dalys numato dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje. Dalyvavimas suprantamas kaip nuolatinis bet kokių funkcijų, sietinų su nusikalstamo susivienijimo tikslų pasiekimu, atlikimas. Dalyvavimas gali būti suprantamas ne tik kaip tiesioginis dalyvavimas darant nusikalstamas veikas, bet ir kaip užsiėmimas kitokia

⁶⁷ ABRAMAVIČIUS, A., et al. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. Antroji knyga. – 2-papild. leid. – Vilnius: *Eugrimas*, 2001, p. 148.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai). – Vilnius, VĮ *Registrų centras*, 2010, p. 226.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. liepos 1 d. nutartis Nr. 2K-177/2008.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 17 d. nutartis Nr. 2K-17-139/2015.

veikla, kuri yra naudinga nusikalstamam susivienijimui ir kurios darymas gali asmenį identifikuoti kaip susivienijimo narį. Tai gali būti rūpinimasis bendrais pinigais, kasos laikymas, susivienijimo vadovo ar kitų narių apsauga, ginklais ar kitais nariais, kurie patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir atlieka bausmes, vertingos informacijos rinkimas, ir pan. Dalyvavimas kartu reiškia, kad asmuo suvokia, jog dalyvauja nusikalstamo susivienijimo veikloje ir supranta, jog yra nusikalstamos struktūros dalis. Jeigu atsitiktinai asmuo prisijungė prie nusikalstamo susivienijimo daromos konkrečios nusikalstamos veikos atskiras veiksmas naudingas nusikalstamam susivienijimui nėra traktuojamas kaip pastovių ryšių buvimas su nusikalstamo susivienijimo nariais.⁷¹ LAT nutartyje Nr. 2K-24/2006⁷² atmetė kasatoriaus kasacinį skundą, kuriuo kasatorius P. Š. teigia, kad teismai netinkamai vertino įrodymus, nes byloje nesurinkta įrodymų, patvirtinančių jo dalyvavimą nusikalstame susivienijime. A. S. ir A. B. parodymai apie P. Š. dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje deklaratyvūs, nes juose nėra nurodomi konkretūs įvykiai, jų laikas, vieta, o kitų įrodymų apie nusikalstamo susivienijimo narių susibūrimo vietas, periodiškumą, jų tikslus ir kitas aplinkybes, nėra. Teismas atmetė kasacinį skundą ir nurodė, kad P. Š. nepagrįstai teigia, kad byloje nesurinkta įrodymų, patvirtinančių jo dalyvavimą nusikalstamame susivienijime. Išvadą apie tai, kad P. Š. dalyvavo nusikalstamame susivienijime patvirtino jo ryšių su kitais susivienijimo nariais pobūdis – ilgalaikiai ryšiai, grįsti tarpusavio pasitikėjimu, dalyvavimas su kitais nusikalstamo susivienijimo nariais darant konkrečias nusikalstamas veikas – dalyvavimas automobilių vagystėse, platinant narkotines medžiagas, sunaikinant turtą. Šias aplinkybes patvirtino įrodymų visetas, kurį sudarė A. S., A. B., E. M., įslaptinto liudytojo „Ana“ parodymai, taip pat iš dalies kitų įslaptintų liudytojų parodymai, įvykio vietos apžiūros protokolai. Kolegija sutinko su kasatoriaus pastaba, kad A. S. ir A. B. parodymai dėl nusikalstamų veikų ne visuomet, bet kai kada, gana abstraktūs, tačiau ši aplinkybė nekelia rimtų abejonių dėl šių asmenų parodymų patikimumo, nes jų parodymus iš dalies patvirtina byloje surinkti ir patikrinti kiti įrodymai (įvykio vietos apžiūros protokolai, įslaptintų liudytojų parodymai ir pan.), taip pat būtina įvertinti tą aplinkybę, kad nuo nusikalstamų veikų padarymo iki bylos tyrimo pradžios praėjo nemažai laiko, daugelis nusikalstamų veikų, kaip tarkime narkotikų platinimas, nuolat kartojosi, todėl tiksliai atsiminti ir nurodyti konkrečių veikų padarymo laiką, vietas ir kitas aplinkybes asmenims yra sudėtinga.

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. vasario 14 d. nutartis Nr.2K-24/2006.

Nusikalstamo susivienijimo ginkluotumas rodo grupuotės pavojingumą. Jeigu bent vienas nusikalstamo susivienijimo narys nusikalstamiems tikslams turi šaunamąjį ginklą, sprogmenis ar sprogstamąsias medžiagas ir mažiausiai trys nariai žino apie šių daiktų buvimą grupėje nusikalstamiems tikslams įgyvendinti, tai dalyviai atsako pagal BK 249 str. 2 d. Ginkluotumo požymis pripažįstamas ir ne tik tada, kai ginklai ar sprogmenys buvo panaudoti, bet ir tada, kai jie laikomi, gabenami, nešiojami turint tikslą juos kažkada panaudoti. Minėti daiktai dažnai yra skirti nusikalstamo susivienijimo tikslams pasiekti. Tai iliustruoti gali Kauno apygardos teismo 2013 m. gruodžio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje⁷³, kurioje šaunamaisiais ginklais ginkluoto nusikalstamo susivienijimo dalyviai dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje, kuri pasireiškė asmenų parinkimu ir suvienijimu bendrai nusikalstamai veiklai tikslu daryti labai sunkius tęstinius tyčinius nusikaltimus – neteisėtai disponuoti labai dideliais kiekiais narkotinių ir psichotropinių medžiagų ir jas sistemingai platinti, bei, siekiant užtikrinti šią neteisėtą veiklą, neteisėtai disponuoti šaunamaisiais ginklais ir šaudmenimis, daryti kitus nusikaltimus, kurie pagal bylos duomenis buvo naudojami konfliktinių situacijų sprendimui su kitais, nusikalstamam susivienijimui nepriklausančiais narkotines ar psichotropines medžiagas platinančiais, asmenimis, taikant psichologinį ir fizinį smurtą neatsiskaitančių ar kitus susitarimus pažeidžiančių bendrininkų atžvilgiu, iš nusikalstamos veiklos gautų piniginių lėšų rinkimui.

Pagal BK 249 str. 3 d. atsako tik tie nusikalstamo susivienijimo nariai, kurie jį organizavo ir jam vadovavo. Organizavimą reikėtų suprasti kaip kūrimą, kuris pasireiškia asmenų parinkimu, verbavimu, telkimu bendrai nusikalstamai veiklai vykdyti. „Teismų praktikoje susivienijimų kūrimas suprantamas kaip jų dalyvių parinkimas, verbavimas, sutelkimas bendrai nusikalstamai veiklai, vaidmenų susivienijimo nariams paskirstymas, nusikalstamos veiklos planų parengimas, ginklų, sprogstamųjų medžiagų, transporto, ryšio ar kitokių techninių priemonių įgijimas ir panašūs veiksmai. Nusikalstamo susivienijimo kūrimas laikomas baigtu nusikaltimu atlikus bent dalį minėtų veiksmų.“⁷⁴

Nusikalstamas susivienijimas gali turėti vieną ar kelis vadovus, kadangi šis požymis nėra pagrindinis nusikalstamą susivienijimą apibūdinantis požymis, galima situacija, kai susivienijimas funkcionuoja be vadovo.⁷⁵ Vadovavimas pasižymi veiksmais, kuriais sutelkiami susivienijimo nariai ne tik susivienijimo aktyvumui palaikyti, bet ir konkreitiems nusikaltimams parengti bei padaryti, nustatyti nariams vaidmenis ar

⁷³ 2013 m. gruodžio 30 d. Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-76-317/2013.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.

⁷⁵ Žr.: 34 p.

funkcijas, paskirstyti užduotis, palaikyti vidinę drausmę, tam tikrą bendravimo būdą, užtikrinti savų nusistatytų taisyklių laikymąsi. Vadovai priima lemiamus sprendimus iškilusiais klausimais, nustatydami lėšų kaupimo taisykles, pelno paskirstymą, bendro fondo panaudojimą ir kt.⁷⁶ Mano manymu Lietuvoje nėra nusistovėjusios nusikalstamo susivienijimo struktūros, bet “struktūrinį pasiskirstymą gerai iliustruoja faktas, kad garsiausios organizuotos grupės, kurias išaiškino teisėsaugos institucijos, turėjo vieną ar kelis vadovus ir keletą asmenų, turinčių turtingą nusikalstamą praeitį ir valdžią nusikalstamame pasaulyje, tarybą, o kiekvienas iš tarybos narių kontroliuodavo atskirą savo veiklos sritį”.⁷⁷

Taigi, kvalifikuojant nusikalstamą susivienijimą svarbu įrodyti ne tik pagrindinius nusikalstamo susivienijimo požymius tokius kaip narių dalyvaujančių nusikalstamame susivienijime skaičių (trys ar daugiau asmenų); susivienijimo sukūrimą bendrai nusikalstamai veiklai (vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti), pastovių tarpusavio ryšių buvimą bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymą, bet ir fakultatyvinius požymius, kurie atskleidžiami teismų praktikoje.

2.2.2 Specifinė nusikalstamo susivienijimo narių baudžiamoji atsakomybė ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės

Baudžiamoji atsakomybė yra natūralus nusikaltimo teisinis padarinys. Per baudžiamąją atsakomybę pasireiškia baudžiamosios teisės esmė, visuomenės teisingumo samprata, todėl baudžiamoji atsakomybė – tai asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pareigos, kilusios dėl padarytos nusikalstamos veikos, būti patrauktam baudžiamojon atsakomybėn, t.y. būti teismo pasmerktam valstybės vardu priimant apkaltinamąjį nuosprendį, atlikti bausmę ir turėti teistumą, įgyvendinimas. Ji įgyvendinama priėmus apkaltinamąjį nuosprendį.⁷⁸ Baudžiamoji atsakomybė gali būti neįgyvendinama teisėsaugos institucijų nuožiūra kuomet taikomas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas.

BK 26 str. 5 dalyje numatyta nusikalstamo susivienijimo dalyviu baudžiamoji atsakomybė – nesvarbu, koks nusikalstamo susivienijimo dalyvių vaidmuo darant nusikalstamą veiką, kurią apėmė jų tyčia, visi jie atsako pagal BK 249 str. kaip vykdytojai. „Teismų praktika taikant BK 249 straipsnį, beje, ir kitus BK specialiosios

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.

⁷⁷ KLIUNKA, A, et. al. 15 Metų kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija. – Vilnius: VŠĮ „Teisės namai“, 2008, p. 27.

⁷⁸ PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: *Justitia*, 2008, p. 181.

dalies straipsnius, gali būti tinkamai suvokta ir įvertinta tik atsižvelgus į tai, kaip įstatymų leidėjas straipsnį yra išdėstęs ir kokias jo taikymo galimybes yra numatęs. Svarbu atkreipti dėmesį ne vien į BK 249 straipsnio struktūrą, atskirų jo dalių turinį, sankcijų specifiką, straipsnio teksto raidą. Labai reikšmingas ir šio straipsnio kontekstas, ypač BK bendrosios dalies nuostatos, tiesiogiai susijusios su nusikalstamo susivienijimo samprata ir jo kvalifikavimo ypatybėmis nusikalstamų veikų sutapties ir panašiais atvejais (kvalifikavimui ypač svarbūs BK 11 straipsnis, 25 straipsnio 4 dalis, 26 straipsnio 5 dalis, 39¹ straipsnis).⁷⁹

2002 m. kovo 19 d. ratifikuota Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą reikalauja, kad būtų taikomas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės. Joje numatytos priemonės skirtos priemonių susijusių su bendradarbiavimu su teisėsaugos institucijomis skatinimui, galimybė sušvelninti kaltinamajam bausmę už reikšmingą bendradarbiavimą su teisėsaugos institucijomis.⁸⁰ Taigi galiojančio BK 39¹ straipsnyje numatytas nusikalstamo susivienijimo narių atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės. Kai asmuo įtariamas dalyvavęs nusikalstamam susivienijimui darant nusikalstamas veikas arba priklausęs nusikalstamam susivienijimui gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės esant šiems pagrindams:

1. esant įtarimui, kad asmuo dalyvavo nusikalstamam susivienijimui darant nusikalstamas veikas arba priklausė nusikalstamam susivienijimui. Toks asmuo pagal baudžiamojo proceso normas turi būti pripažintas įtariamuoju arba kaltinamuoju toje byloje.
2. asmeniui prisipažinus dalyvavus nusikalstamo susivienijimo veikloje ar priklausius nusikalstamam susivienijimui. Šiuo atveju asmuo prisipažindamas privalo duoti teisingus parodymus ir tiksliai nurodyti, kokią vietą pats užėmė nusikalstamo susivienijimo veikloje bei kokias nusikalstamas veikas darė.
3. aktyviai padėjus atskleisti nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas. Remiantis BK komentaru įtariamojo asmens pagalba teisėsaugos institucijoms gali pasireikšti kaip vertingos informacijos apie nusikalstamo susivienijimo veiklą ir struktūrą teikimas, liudijimas prieš nusikalstamo susivienijimo narius, teisėsaugos institucijos užduoties vykdymas ir kt.⁸¹

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.

⁸⁰ 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikuota 2002 m. kovo 19 d. LR įstatymu Nr. IX-794, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 51.

⁸¹ PRAPIESTIS, J. et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Vilnius: *Teisinės informacijos centras*, 2004, p. 251.

Taigi įtariamasis, kuris aktyviai padeda atskleisti nusikalstamo susivienijimo veiklą kartu teisėsaugai padėdamas kovoti su organizuotu nusikalstamumu, gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės tik tuo atveju jei yra visi trys aukščiau išvardinti pagrindai. Jeigu asmuo būdamas nusikalstamo susivienijimo nariu daro vienas atskirai nuo nusikalstamo susivienijimo nusikalstamas veikas formaliai pagal BK 39¹ str. tokio asmens atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės negalima. Asmuo nesantis nusikalstamo susivienijimo narys ir darantis nusikalstamas veikas, bet turintis svarbios informacijos apie nusikalstamą susivienijimą, už nusikalstamų veikų darymą turėtų būti baudžiamas ir negalėtų būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės.

Tačiau egzistuoja minėto straipsnio išimtis nusikalstamo susivienijimo vadovui arba asmenims, kurie dalyvavo tyčia nužudant žmogų arba, kurie jau buvo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės tokiais pagrindais. Tokie nusikalstamo susivienijimo dalyviai negali būti atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Sutinku su tokiomis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės išimtimis, nes vien jau nustačius, kad asmuo buvo nusikalstamo susivienijimo vadovas suponuoja, kad turėdamas didelę įtaką prieš kitus nusikalstamo susivienijimo narius yra pavojingesnis už visus kitus narius darančius nusikalstamas veikas. Asmenys, kurie dalyvavo nužudant negali būti atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, nes gyvybės atėmimas žmogui nepateisinamas jokiais nusikaltimų prevencijos siekiais. Tačiau tokiam asmeniui gali būti paskirta švelnesnė bausmė. Kaip jau minėta negalima taikyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniui, kuris tokiais pagrindais nuo jos jau buvo atleistas. Kai sutinkantis bendradarbiauti figūruoja keliose baudžiamosiose bylose kaip nusikalstamo susivienijimo narys, vienoje byloje gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, o kitoje – ne. A. Gutauskas šiuo atveju pateikia situaciją „kai asmuo, duodamas parodymus, neprisimena visų nusikaltimų. Pavyzdžiui, organizuota grupė ar nusikalstamas susivienijimas vagia automobilius kas savaitę ar kas mėnesį ir tai tęsiasi metus ar net daugiau. Todėl natūralu, kad jis gali ir neprisiminti visų nusikaltimų ar jų aplinkybių.“⁸² Jei toks asmuo būtų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, ateityje gali paaiškėti kiti asmens padaryti nusikaltimai.

Lyginant su užsienio valstybėmis štai Vokietijoje taikoma „karūnuotojo liudytojo taisyklė“, kuri numato, kad asmuo, padaręs sunkų nusikaltimą ir sutikęs duoti parodymus, gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau svarbiausia, kad duotųjų parodymų turinys padėtų atskleisti nusikaltimus, surasti nusikaltusius asmenis ir užkardyti

⁸² GUTAUSKAS A. Asmenų susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai. – *Jurisprudencija*. Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso taikymo problemos. Mokslo darbai. MRU, 2004. Nr. 60(52), p. 60.

kitus sunkius nusikaltimus. Italijoje „Karūnuotasis liudytojas“ yra asmuo, prieš kurį surinkta duomenų, jog jis yra padaręs nusikalstamą veiką ir kuris už sutikimą liudyti buvusių bendrininkų byloje atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės arba kuriam pažadama esminė bausmės nuolaida ar gerokai palankesnės nei įprastos bausmės atlikimo sąlygos, kurios šiaip jau mafijos nariams Italijoje yra ypač griežtos. Tokie asmenys turi duoti parodymus ne tik ikiteisminio tyrimo metu, bet juos pakartoti ir teisme.⁸³

Nusikalstamo susivienijimo nariams taikomas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas įtvirtina savotišką kompromisą tarp nusikaltėlių ir teisėsaugos institucijų pareigūnų. Tai ypač naudinga atskleidžiant organizuotus nusikaltimus, nes neretai labai sunku arba tiesiog neįmanoma įrodyti asmenų, dalyvavusių susivienijimo veikloje, kaltę, ypač nusikalstamų susivienijimų vadovų, kurie dažnai patys darant nusikaltimus nedalyvauja ir kuriuos patraukti baudžiamojon atsakomybėn galima tik šių susivienijimų narių pagalba. Įstatymų leidejas, įtvirtindamas šį institutą siekia, kad nusikalstamo susivienijimo ar organizuotos grupės dalyviai aktyviai bendradarbiautų su teisėsaugos institucijomis, padėtų atskleisti organizatorius, vadovus ar kitus narius ir juos patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

Tačiau organizuotų nusikalstamų susivienijimų nariai nenoriai eina į kompromisą su teisėsauga dėl liudytojų apsaugos, nes „pagrindinis nusikaltėlių taikinys siekiant išvengti atsakomybės ar kitaip palengvinti savo padėtį bylose yra liudytojų parodymų turinys, kurį siekiama paveikti“⁸⁴ arba galimas tiesioginis poveikis liudytojo artimiesiems ar jų nuosavybei. Kadangi Lietuva nedidelė valstybė, nevisos liudytojų apsaugos priemonės gali būti tinkamai įgyvendintos.

⁸³ GUTAUSKAS A. Asmenų susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai. – *Jurisprudencija*. Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso taikymo problemos. Mokslo darbai. MRU, 2004. Nr. 60(52), p. 54.

⁸⁴ JURKA R. Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese. – Vilnius: *Registru centras*, 2009, p. 138.

4. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų tarpusavio santykis

Šiame skyriuje aptariamas organizuotas nusikalstamumas kaip reiškinys, kurį atspindi organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas. Glaustai apžvelgiami tarptautiniai teisės aktai, kuriuose įtvirtintos priemonės kovai su organizuotu nusikalstamumu. Iš organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sampratų bei požymių visumos analizės ankstesniame skyriuje matyti, kad šios dvi bendrininkavimo formos yra gan panašios. Tam tikrais atvejais gali kilti problemų atskiriant vieną nuo kitos šias dvi bendrininkavimo formas, todėl pateikiamas jų atribojimas požymių skirtumus.

3.1. Organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas kaip organizuoto nusikalstamumo išraiška

BK Specialiosios dalies komentare nurodoma, kad organizuotas nusikalstamumas siejamas su grėsme visuomenės saugumui, kuri siejama su pavojumi ne konkrečiam individui, bet didelei arba neapibrėžtai žmonių grupei, kuri pasireiškia per nusikalstamų grupuočių (susivienijimų) veiklą.⁸⁵ Šiuolaikinį organizuotą nusikalstamumą laikyčiau kaip vieną iš didžiausių visuomenės socialinių negerovių, nes pastovus organizuotas nusikalstamumas, kuriuo siekiama ekonominės naudos - tai reiškinys, keliantis pavojų socialiniam stabilumui bei visuomenės saugumui. „Svarbiausi organizuoto nusikalstamumo požymiai yra korupcija, daugybinė nusikalstama veikla ir kartu legalus verslas, veiklos falsifikavimas ir veiklos tęstinumas, veikla šešėlinės ekonomikos srityje; o svarbiausias tikslas – maksimalus pelnas kartais teisėtais, tačiau dažniausiai neteisėtais būdais.“⁸⁶

Gutauskas organizuotą nusikalstamumą laiko specifiniu reiškiniu - tai struktūrizuotas junginys užsiimantis kriminaline veikla, glaudžiai susijęs su ekonomika bei su profesionaliu nusikalstamumu, taikantis įvairias prievartos formas ir negalintis gyvuoti be korupcijos ir protekcionizmo. Tokiam reiškiniui būdingas: nuolatinis įmonių susibūrimas ilgalaikiai veiklai; nusikalstamas šios veiklos pobūdis; kuo didesnio pelno siekimas; hierarchinė struktūra, korupcijos, protekcionizmo naudojimas savo veikloje; siekimas

⁸⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai). – Vilnius, VĮ Registrų centras, 2010, p. 224.

⁸⁶ BABACHINAITĖ G. et al. Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p. 195.

monopolijos.⁸⁷ Sutinku, kad organizuotas nusikalstamumas susijęs su profesionaliu nusikalstamumu, kuriam būdinga eilė profesionaliai apgalvotų nusikaltimų.

BK neįtvirtina tiesioginiai organizuoto nusikalstamumo. Organizuotą nusikalstamumą galiojančiame BK atspindi dvi bendrininkavimo formos – organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas. Galima teigti, kad organizuotas nusikalstamumas reiškiasi dviem formomis – veikiant organizuotoje grupėje, sukurtą keliems nusikaltimams daryti, tačiau išskyrus tuos atvejus, kai susitariama vykdyti tik vieną nusikaltimą ir veikiant nusikalstamo susivienijimo veikloje vykdant pastovią nusikalstamą veiklą. Manychiau, šios dvi bendrininkavimo formos ir sietinos su minėtu reiškiniu dėl joms būdingų požymių visumos, kurie buvo išvardinti ankstesnėse darbo dalyse.

Įdomu tai, kad daugelyje užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose neapibrėžiama organizuoto nusikalstamumo samprata, bet kriminalizuojamos atskiros bendrininkavimo formos arba numatyta baudžiamoji atsakomybė jau vien už nusikalstamos organizacijos (nusikalstamo susivienijimo) sukūrimą bei narystę tokioje organizacijoje (Italija, JAV, Austrija, Rusija, Baltarusija, Japonija, Latvija). Tuo tarpu Čilės, Čekijos Respublikos, Naujosios Zelandijos baudžiamuosiuose įstatymuose organizuotas nusikalstamumas yra tiesiogiai įtvirtintas baudžiamuosiuose įstatymuose.⁸⁸ Vokietijoje organizuotas nusikalstamumas suprantamas kaip daugiau nei dviejų dalyvių susivienijimas planingiems pavieniams ar tarpusavyje susijusiems nusikaltimams daryti ilgesnį ar neapibrėžtą laiką pasidalijus darbus ir siekiant pelno arba valdžios. Nusikaltėliai gali veikti tik kaip struktūra, panaši į verslo ar pramoninę struktūrą, naudodami jėgą ar kitus įbauginimo būdus daro įtaką politikai, valstybiniam valdymui, teisingumui ar ekonomikai.⁸⁹ Taigi organizuotas nusikalstamumas panašiai kaip ir Italijoje siejami su neigiama įtaka valdžios organams, o Lietuvoje mano manymu organizuotas nusikalstamumas labiausiai neigiamai paveikia ekonomiką, kas nusikaltėlių pagrindinis tikslas – pelnytis iš nusikalstamos veiklos.

Kad organizuotas nusikalstamumas yra reiškinys paplitęs visame pasaulyje negalima tuo ginčytis. Tai įrodo, kad valstybės vienijasi bendrai teisinei kovai su organizuotu nusikalstamumu. 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą laikoma vienu iš pagrindinių teisės aktų numatančių priemonių kovai su organizuotu nusikalstamumu užtikrinimą, kurios tikslas – skatinti

⁸⁷ GUTAUSKAS A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinė apibrėžimo problema. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. MRU, 1999, Nr. 13(5), p. 28.

⁸⁸ GUTAUSKAS A. Baudžiamosios teisinės kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonės kitų valstybių įstatymuose. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. MRU, 2000, Nr. 17(9), p. 48-49.

⁸⁹ GUTAUSKAS A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinė apibrėžimo problema. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. MRU, 1999, Nr. 13(5), p. 25.

bendradarbiavimą siekiant užkirsti kelią tarptautiniam organizuotam nusikalstamumui ir veiksmingiau su juo kovoti. 2008 m. spalio 24 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu įtvirtina glaudesnę Europos Sąjungos valstybių narių bendradarbiavimą siekiant kovoti su nusikalstamų organizacijų keliama grėsme ir jų plėtimusi bei veiksmingai reaguoti į piliečių lūkesčius ir valstybių narių poreikius. Kaip jau minėta ankstesnėse darbo dalyse šiuose teisės aktuose apibrėžta organizuota grupė ir nusikalstama organizacija yra pagrindas nustatant organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo baudžiamąjį teisinį vertinimą Lietuvoje. Privaloma vadovautis Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotomis tarptautinėmis sutartimis, nes pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją jos yra sudedamoji teisinės sistemos dalis.⁹⁰

Kiekviena valstybė vykdo skirtingą politiką kovai su organizuotu nusikalstamumu. Tarkim Italija, JAV, Vokietija bei Austrija šalia baudžiamųjų įstatymų yra priėmusios specialius kompleksinius kovos su organizuotu nusikalstamumu įstatymus. Kadangi organizuotas nusikalstamumas pasireiškia įvairiomis formomis, prisitaiko prie konkrečių vietos bei laiko sąlygų, atskiros valstybės ieško skirtingų būdų kovai su organizuotu nusikalstamumu.⁹¹ Pavyzdžiui, Italija yra laikoma organizuoto nusikalstamumo pirmtake dėl mafijos formavimosi. Šioje šalyje organizuotas nusikalstamumas turi galias socialines, ekonomines, politines šaknis. Kaip jau buvo minėta anksčiau, atsižvelgiant į nusikalstamas struktūras Italijoje yra skiriamas nusikalstamas susivienijimas ir mafijozinio tipo nusikalstamas susivienijimas, kuriam būdinga aktyvus valstybinių ir kitų socialinių – politinių struktūrų panaudojimas siekiant nusikalstamų interesų. Lietuvoje nėra susiformavęs tokio tipo nusikalstamas susivienijimas, todėl įstatymų leidėjas neįtvirtina panašios normos, kokia įtvirtinta Italijos baudžiamajame kodekse.

Daugelis ypač pavojingų nusikaltimų, kaip antai terorizmas, prekyba žmonėmis, nusikalstama prekyba ginklais ir narkotikais, pinigų plovimas, finansiniai nusikaltimai, nusikaltimai, susiję su korupcija, yra dažnai padaroma būtent organizuotų nusikalstamų grupių (susivienijimų). Jeigu nebūtų užkertamas kelias organizuotam nusikalstamumui, jeigu organizuotos nusikalstamos grupės (susivienijimai) nebūtų persekiojamos, iškiltų grėsmė konstitucinėms vertybėms, *inter alia* asmens teisėms ir laisvėms, Konstitucijoje įtvirtintiems visuomenės gyvenimo teisiniams pagrindams, valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, visai visuomenei. Nepersekiotant organizuotų nusikalstamų

⁹⁰ 2004 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ Nr. 111-4123. [interaktyvus] Prieiga per internetą: http://www.lrs.lt/upl_files/Lietuvos_pirmininkavimas_ES/dokumentai/LIETUVOS_RESPUBLIKOS_KONSTITUCINIS_AKTAS.pdf [2016 m. balandžio 8 d.].

⁹¹ GUTAUSKAS A. Baudžiamosios teisinės kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonės kitų valstybių įstatymuose. – *Jurisprudencija*. Mokslo darbai. MRU, 2000, Nr. 17(9), p 50.

grupių (susivienijimų) veiklos, kai ji plinta iš vienos šalies į kitą, kiltų grėsmė ir demokratinių valstybių bendruomenių, ir tarptautinės bendruomenės svarbiausioms vertybėms. Valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, tenkanti priedermė apsaugoti asmenį ir visuomenę nuo nusikaltimų keliamos grėsmės įpareigoja ją nustatyti ir ryžtingai taikyti veiksmingas nusikalstamumo, taigi ir organizuoto nusikalstamumo, ribojimo ir mažinimo priemones.⁹²

Svarbu, kad nusikalstamo susivienijimo norma BK atsirado kaip kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonė, o tuo tarpu organizuotos grupės sąvoka žinoma kur kas anksčiau. Vien tai, kad įstatymų leidėjas vartoja organizuotos grupės terminą, logiška, kad ją reikėtų taip pat sieti su organizuotu nusikalstamumu. Tačiau mano manymu nusikalstamas susivienijimas labiau atspindi organizuotą nusikalstamumą dėl sistemingai vykdomos nusikalstamos veiklos, nes, pavyzdžiui, nusikalstamo susivienijimo kūrimas jau yra laikomas baigtu nusikaltimu, o sukūrus susivienijimą tęstinei nusikalstamai veiklai daryti, visuomenei kyla didesnė grėsmė nukentėti nuo nusikalstamo susivienijimo. Taip pat su organizuotu nusikalstamumu siejamus tokius nusikaltimus, kaip pinigų plovimas ir kitos nelegalios finansinės operacijos, vykdomos pasinaudojant užsienio šalyse registruotomis firmomis bei bankais, korupcija, narkotikų kontrabanda, automobilių vagystės, pelningas ir ypač nusikalstamų grupuočių „mėgstamas“ nusikalstamas verslas prostitucija ir prekyba žmonėmis, ginklų ir šaudmenų kontrabanda bei prekyba, labiau siečiau su nusikalstamais susivienijimais nei organizuotomis grupėmis, nes minėti nusikaltimai neretai vykdomi ilgą laiką, o tai reikalauja nusikalstamoje veikloje palaikyti pastovius tarpusavio ryšius tarp narių bei būti pasidalinus vaidmenimis ir užduotimis, kas tiksliausiai ir apibūdina nusikalstamą susivienijimą. Tokia veikla neretai tampa nusikalstamų susivienijimų narių verslu. Tuo tarpu, kai keli asmenys tik susitaria daryti vieną ar kelis nusikaltimus nepadaroma tokia žala, kurią padaro sistemingai ilgą laiką veikiantis nusikalstamas susivienijimas siekiantis materialinės naudos.

Kaip matyti organizuotas nusikalstamumas kaip reiškiny sietinas su „šešėline“ ekonomine veikla, apimantis įvairius nusikaltimus ir keliantis grėsmę visuomenės ekonominiam ir socialiniam saugumui. Nors galiojantis BK tiesiogiai ir neįtvirtina organizuoto nusikalstamumo sampratos, šį reiškinį atspindi organizuotos grupės ir

⁹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005-01-04, Nr. 1-7.

nusikalstamo susivienijimo sampratų įtvirtinimas BK. Siekiant kovoti su šiuo tarptautiniu mastu paplitusiu reiškiniu svarbu užtikrinti baudžiamųjų įstatymų taikymą atsižvelgiant į tarptautinius teisės aktus.

3.2. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atribojimas baudžiamojoje teisėje

Kaip matyti organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokos yra panašios, bet netapačios. Kad minėtos bendrininkavimo formos turi nemažai panašumų matyti išanalizavus kiekvienos jų bendruosius bei papildomus požymius, tačiau taip pat atsiskleidžia ir skirtumai. Galiojančiame BK matyti tik formalūs skirtumai tarp šių formų (narių skaičius, pastovių tarpusavio ryšių buvimas). Tačiau praktikoje kyla problemų atribojant nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės. Galime teigti, kad iki tol, kol BK nebuvo įtvirtinta nusikalstamo susivienijimo samprata, organizuota grupė „kaupė“ nusikalstamam susivienijimui būdingus požymius, nes buvo siejama su organizuotu nusikalstamumu. Todėl vis dar išlieka svarbus šių bendrininkavimo formų atribojimo klausimas nors įstatymų leidėjas laikui bėgant tikslino sampratą įtvirtintas BK. Norint teisingai ir pagrįstai nustatyti ar veika padaryta organizuota grupė ar nusikalstamu susivienijimu būtina kiekvienu atveju įvertinti kaltininkų organizuotumo lygį, kuris nustatomas vertinant konkrečias veiką apibūdinančias aplinkybes t.y. įvertinti grupės pastovumą, veikos trukmę ir intensyvumą, pasiskirstymą konkrečiomis funkcijomis ir pan.

Pagrindinis požymis skiriantis šias bendrininkavimo formas – pastovių tarpusavio ryšių buvimas. BK 25 str. 4 dalyje įtvirtinta, kad nusikalstamo susivienijimo narius turi sieti pastovūs tarpusavio ryšiai. Tai reiškia, jog susivienijimo narius saisto nuolatiniai, trunkantys ilgesnį laiką ryšiai t.y. nariai prisijungia prie susivienijimo veiklos ne vienam kartui, o tęstiniai veiklai ir kiekvieno iš nario dalyvavimas nėra atsitiktinis, todėl prisijungdami sąmoningai suvokia, kad prisijungia prie nusikalstamo susivienijimo. Dažnai nusikalstamo susivienijimo dalyvių vykdoma sisteminga nusikalstama veikla trunka gan ilgą laiką, būna gerai apgalvota, suplanuota, kas atspindi tam tikros vidinės struktūros buvimą – vadovo ar vadovų buvimą, vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą siekiant maksimalių bendros nusikalstamos veiklos rezultatų. Tuo tarpu organizuotoje grupėje užduočių ir vaidmenų pasiskirstymas pasižymi būtent darant nusikalstamą veiką, kai kiekvienas grupės dalyvis turi atlikti tam tikrą užduotį ar vaidmenį. Tai svarbu, nes

taip realizuojami pasiruošiamieji darbai nusikalstamai veikai daryti.⁹³ Kadangi yra užduočių pasiskirstymas tai savaime suprantama, kad nusikalstamą veiką atlikti kiekvienam bendrininkui būna lengviau. Grupės pasiskirstymas vaidmenimis pasižymi tuo, kad kiekvienas grupės narys turi tiksliai žinoti, ką jam reikia padaryti, turi žinoti savo vaidmenį bei atlikti jam paskirtą užduotį. Taip pat pažymėtina, kad nustatant organizuotos grupės požymius nėra būtina konstatuoti, kad visi bendrininkai vieni su kitais asmeniškai bendrauja. Nusikalstamame susivienijime svarbu, kad narius pastoviai sieja nuolatiniai tarpusavio ryšiai. Šis požymis atskleidžiamas LAT 2014 sausio 30 d. nutartyje, kurioje nurodoma, kad pagal teismų praktiką nusikalstamam susivienijimui būdinga ne tik išankstinis trijų ar daugiau asmenų susitarimas, aiškus organizatoriaus – vadovo ar vadovų buvimas, vaidmenų pasiskirstymas, sukurti ir išplėtoti atitinkami veiklos metodai, bet ir ilgalaikiai, pastovūs, labai glaudūs, tvirti konspiraciniai tarpusavio ryšiai. Pastovumas reiškia, kad kaltininkas prisijungė prie grupės veiklos ne vienam kartui, atlieka ar įsipareigoja atlikti tam tikras funkcijas nuolat arba ilgesnį laiką, jo dalyvavimas nėra atsitiktinis⁹⁴. Teismų praktikoje laikomasi nuomonės, jog pastovių ryšių požymis nereiškia, kad visi nusikalstamo susivienijimo nariai turi dalyvauti kiekviename nusikaltime.⁹⁵ Taigi jeigu asmenys prisijungia prie nusikalstamo susivienijimo vienkartinę nusikalstamai veikai daryti jie nelaikyti nusikalstamo susivienijimo dalyviais.

Taip pat svarbus nusikalstamame susivienijime ir organizuotoje grupėje dalyvaujančių asmenų minimalus skaičius numatytas BK 25 str. 3 ir 4 dalyse. Organizuotoje grupėje privalo būti bent du nariai, o nusikalstamame susivienijime bent trys. Taigi, jeigu nusikalstamoje veikoje bus visi nusikalstamam susivienijimui būdingi požymiai, bet asmenų skaičius bus tik tarkime du, tai nors ir grupė bus laikytina pavojinga, pagal BK negalės būti pripažinta nusikalstamu susivienijimu. Pažymėtina, kad nusikalstamo susivienijimo atveju nebūtinai visi susivienijimo nariai turi atlikti nusikalstamą veiką, užtenka fakto, kad nusikalstamo susivienijimo narius sieja pastovūs tarpusavio ryšiai ir, kurie susivienijo bendriems tikslams – vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti, užtenka vien fakto, kad asmuo dalyvauja nusikalstamo

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinėje 2016 m. kovo 31 d. nutartyje Nr. 2K-103-976/2016 pažymėjo, kad teismų praktikoje sprendžiant organizuotos grupės buvimo klausimą, atsižvelgiama į apgalvotos nusikalstamos veikos mechanizmo sudėtingumą, veikų padarymo intensyvumą, narių pasiskirstymą vaidmenimis, kiekvieno iš bendrininkų konkrečios užduoties atlikimą siekiant bendro tikslo. Pagal teismų praktiką organizuotą grupę, be susitarimo ir tyčios požymių, išskiria būtent vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Tai reiškia, kad nebūtina, jog kiekvienas grupės narys tiesiogiai realizuotų BK specialiosios dalies straipsnyje numatytus objektyviuosius nusikaltimo sudėties požymius.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinė 2014 m. sausio 30 d. nutartis Nr. 2K-148/2014.

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinė 2008 m. liepos 1 d. nutartis Nr. 2K-177/2008.

susivienijimo veikloje, o organizuotos grupės atveju – kiekvienas grupės narys pats daro nusikaltimą, atlikdamas tam tikrą užduotį ar vaidmenį. Taigi kiekvienu atveju turi būti išpildomas bent minimalus narių skaičiaus reikalavimas. Tiek organizuotos grupės, tiek nusikalstamo susivienijimo atveju asmenys nusikalstamos veikos padarymo metu privalo atitikti bendruosius nusikalstamos veikos subjekto požymius numatytus BK 13 straipsnyje, kad būtų patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

Skirtumą galime įžvelgti ir šių bendrininkavimo formų susiformavimui keliamiems reikalavimams. Abiems šioms bendrininkavimo formoms būdingas susitarimas, be kurio nei viena nei kita bendrininkavimo forma negalėtų susiformuoti. Iš susitarimo išplaukia bendra tyčia, kai sujungiami bendras pastangas nusikalstimams daryti. Organizuota grupė gali susiformuoti ir bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje, nėra būtinas išankstinis susitarimas, bet pagal anksčiau pateiktus teismų praktikos pavyzdžius pastebėtina, kad galimas ir išankstinis susitarimas, o nusikalstamam susivienijimui būtinas išankstinis susitarimas sistemingai nusikalstamai veiklai vykdyti. Savaiame suprantama, kad toks nusikalstamo susivienijimo narių susitarimas padeda pasiekti didesnę organizuotumo lygį nei organizuotos grupės narių susitarimas. Todėl nusikalstamo susivienijimo narius galime vadinti kur kas pavojingesniais už organizuotos grupės dalyvius, kuriems taip pat būdingas išankstinis susitarimas pasižymintis tuo, kad iki nusikalstamų veiksmų atlikimo pradžios organizuotos grupės nariai smulkiai susitaria būsimo nusikaltimo padarymo detales, pasirošia nusikaltimo padarymo priemonės, sudaro nusikaltimo padarymo planą, jo atlikimo būdus, pasiskirsto užduotimis bei vaidmenimis, bet nepasiekia tokio organizuotumo lygio, kokį pasiekia nusikalstamas susivienijimas, nes susivienijimo narių pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis gali būti siejamas ne tik su konkretaus nusikaltimo padarymu, bet ir su indėliu į bendrą nusikalstamą veiklą. Vadinasi, abiem bendrininkavimo formoms susitarimo požymis – būtinas.

Praktikoje pasitaiko atveju, kai kaltinamajame akte inkriminuojamas nusikalstamas susivienijimas, tačiau nagrinėjant bylą paaiškėja, kad nėra nusikalstamo susivienijimo sudėties požymių ir veika kvalifikuojama kaip padaryta organizuotos grupės arba kaltininkai išteisiname dėl to, kad veikloje nėra 249 straipsnyje numatytos nusikaltimo sudėties. LAT 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje kaip pavyzdį tokiam atvejui pateikė Kauno apygardos teismo 2005 m. rugpjūčio 29 d. nuosprendį baudžiamojame byloje Nr. 1-50-493/2005, kurioje kaltinamieji buvo kaltinami tuo, kad dalyvavo suorganizuoto ir vadovaujamo nusikalstamo susivienijimo veikloje, t. y. palaikydami ilgalaikius glaudžius tarpusavio ryšius, pagal iš anksto aptartą veiksmų planą ir pasiskirstę vaidmenimis bei

užduotimis, apsirūpinę transporto ir ryšio priemonėmis, nusikaltimų įrankiais ir padarė sunkius nusikaltimus. Tačiau kaltinamiesiems pareikštas kaltinimas teismo nagrinėjimo metu nepasitvirtino ir kaltinamųjų veiksmai buvo pripažinti artimesniais organizuotos grupės, numatytos BK 25 str. 3 dalyje, požymiams, todėl kaltinamieji pagal BK 249 str. 1 ir 3 dalis, išteisintini, nes nepadarė veiks, turinti nusikaltimo požymių (BPK 303 straipsnio 5 dalies 1 punktas).⁹⁶ Kitas pavyzdys, LAT 2009 m. gegužės 26 d. nutartis, kurioje prokuroras kasaciniu skundu prašė panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Skunde prokuroras nurodė, kad Lietuvos apeliacinis teismas nepaisė įrodymų vertinimo reikalavimų, numatytų BPK 20 straipsnyje ir pripažindamas, kad T. V., A. V., S. A., V.P. nepadarė nusikalstamos veikos, numatytos BK 249 straipsnio 1 dalyje, bei nuteistojo V.B. vaidmens dalyvaujant S.M. turto prievartavime, įrodymus vertino atsietai vienas nuo kito ir tai sąlygojo, kad apeliacinės instancijos teismas priėmė neteisėtą ir nepagrįstą nuosprendį, kuriuo Apeliacinės instancijos teismas Vilniaus apygardos teismo 2006 m. birželio 19 d. nuosprendžio dalį, kuria kaltininkai pripažinti kaltais pagal BK 249 straipsnio 1 dalį panaikino ir priėmė naują nuosprendį: T. V., A. V., S. A. ir V. P. dėl kaltinimo dalyvavus nusikalstamo susivienijimo veikloje išteisino, nenustačius, kad jie padarė veiką, turinčią šio nusikaltimo požymių. Tokią išvadą grindė tuo, kad byloje nėra surinkta pakankamai duomenų, kuriais remiantis būtų galima konstatuoti, kad šie asmenys turėjo konkrečius vaidmenis ar užduotis pačių jų neteisėtoje grupėje, kad buvo aiški organizacinė hierarchija ir paklusnumo santykiais grindžiama vidinė struktūra, nenustatyta, kad ši grupuotė būtų turėjusi bendrą kasą. LAT priėmė nutartį panaikinti apeliacinio teismo nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka.⁹⁷

Darytina išvada, kad analizuotos bendrininkavimo formos yra gan panašios, tačiau tuo pačiu ir skirtingos. Norint atskirti organizuotą grupę nuo nusikalstamo susivienijimo ir atvirkščiai reikia vertinti visų požymių visumą, neužtenka tik formalių požymių įtvirtintų BK 25 str. 3 ir 4 dalyse. Taip pat kvalifikuojant veikas padarytas organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo derėtų atkreipti dėmesį į šių bendrininkavimo formų organizuotumo lygį, sutelktumą, pastovumą kiekvienu konkrečiu atveju.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinė 2009 m. gegužės 26 d. nutartis Nr. 2K-154/2009.

Išvados

1. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo kaip bendrininkavimo formų pakeitimus bei papildymus baudžiamajame įstatyme įtakojo didėjantis organizuotas nusikalstamumas ir nevienodai teismų aiškinami minėtų bendrininkavimo formų požymiai, todėl organizuotos grupės bei nusikalstamo susivienijimo sąvokas buvo papildytos papildomais požymiais, pateikiant konkrečių nusikaltimų sąrašą, griežtinant sankcijas už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje, taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės bendradarbiaujant su teisėsaugos institucijomis.
2. Organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo atskyrimo pagrindas yra požymių skirtumai – organizuotos grupės minimalus narių skaičius yra du, o nusikalstamo susivienijimo trys nariai; organizuotos grupės tikslas – vienas ar keli nusikaltimai, o nusikalstamas susivienijimas formuojamas sistemingai nusikalstamai veiklai; nusikalstamam susivienijimui būdingas pastovių ryšių tarp narių buvimas, o organizuotai grupei toks požymis nebūdingas; nusikalstamam susivienijimui būdingas išankstinis susitarimas, o organizuotai grupei šis požymis galimas, bet nėra būtinas; organizuotos grupės nariai turi būti pasiskirstę vaidmenimis ir užduotimis tik konkretaus nusikaltimo darymui, o nusikalstamo susivienijimo nariams užtenka fakto, kad jie dalyvauja nusikalstamo susivienijimo veikloje.
3. Kvalifikuojant nusikalstamą susivienijimą svarbu įrodyti ne tik pagrindinius nusikalstamo susivienijimo požymius, bet ir fakultatyvinius požymius, kurie atskleidžiami teismų praktikoje. Nusikalstamo susivienijimo nariams taikomas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas įtvirtina savotišką kompromisą tarp nusikaltėlių ir teisėsaugos institucijų pareigūnų. Tai ypač naudinga atskleidžiant organizuotus nusikaltimus.
4. Organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas yra organizuoto nusikalstamumo išraiškos, tačiau nusikalstamas susivienijimas labiau atspindi organizuotą nusikalstamumą dėl sistemingai vykdomos nusikalstamos veiklos. Siekiant kovoti su šiuo tarptautiniu mastu paplitusiu reiškiniu svarbu užtikrinti baudžiamųjų įstatymų taikymą atsižvelgiant į tarptautinius teisės aktus. Norint teisingai ir pagrįstai nustatyti ar veika padaryta organizuota grupė ar nusikalstamu susivienijimu būtina kiekvienu atveju įvertinti kaltininkų organizuotumo lygį.

Šaltinių sąrašas

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. 2000 m. gruodžio 13 d. Jungtinių Tautų Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, ratifikuota 2002 m. kovo 19 d. LR įstatymu Nr. IX-794, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 51.
3. 2008 m. spalio 24 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2008/841/TVR [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32008F0841> [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Su pakeitimais ir papildymais. Nr. VIII-1968, Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
5. 1993 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-57 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 5-90.
6. 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-551 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 60-1182.
7. 1995 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-1141 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso, civilinio proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 104-2325.
8. 1997 m. gegužės 20 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15(1), 53(1), 227(1), 227(2), 294, 325 straipsnių pakeitimo ir papildymo 297(1) straipsniu įstatymas Nr. VIII-217. Valstybės žinios. 1997, Nr. 45-1104.
9. 1998 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54¹, 71, 75, 105, 227¹, 227³ straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. VIII-983. *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 115-3238.
10. 2003 m. sausio 9 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15¹ straipsnio pripažinimo netekusiu galios, 41¹, 45, 227¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 51² straipsniu įstatymas Nr. IX-1290. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. Nr. 10-340.

11. 2003 m. balandžio 10 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. IX-1495 dėl baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39¹ ir 306¹ straipsniais, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 38-1733.
12. 2013 m. liepos 2 d. Nr. XII-497 „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250¹, 251 straipsnių ir priedų pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 249¹, 250², 250³, 250⁴, 250⁵, 252¹ straipsniais“. *Valstybės žinios*, 2013, Nr. 75-3768.
13. Latvijos Respublikos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]
14. Estijos Respublikos Baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]
15. Italijos Respublikos baudžiamasis kodeksas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.altalex.com/documents/news/2014/04/18/dei-delitti-contro-l-ordine-pubblico> [žiūrėta 2016 m. balandžio 9 d.]
16. Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [žiūrėta 2016 m. balandžio 9 d.]

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005-01-04, Nr. 1-7.
2. 2004 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ Nr. 111-4123. [interaktyvus] Prieiga

per

internetą:

http://www.lrs.lt/upl_files/Lietuvos_pirmininkavimas_ES/dokumentai/LIETUVOS_RESPUBLIKOS_KONSTITUCINIS_AKTAS.pdf [2016 m. balandžio 8 d.]

Specialioji literatūra:

1. ABRAMAVIČIUS A., et al. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. Pirmoji knyga. – 2-asis papild. leid. – Vilnius: *Eugrimas*, 2001.
2. ABRAMAVIČIUS, A., et al. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis. Antroji knyga. – 2-papild. leid. – Vilnius: *Eugrimas*, 2001.
3. BABACHINAITĖ G. et al. Nusikalstamumas Lietuvoje ir jo prognozė iki 2015 m. – Vilnius: *Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras*, 2008.
4. BIELIŪNAS E. et al. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius: *Mintis*, 1989.
5. DRAKŠAS R. Juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės problematika. - *Teisė*. 2004, Nr. 53.
6. FEDOSIUKAS, O. Atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo kūrimą bei dalyvavimą jo veikloje (BK 227¹ str.). *Kriminalinė justicija*, 1997, Nr. 7-8.
7. FEDOSIUKAS, O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas.-Vilnius: *Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras*, 2002.
8. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. – Vilnius: *Mintis*, 1989.
9. GUTAUSTAS, A. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. – *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. LTU, 2003. Nr. 45(37).
10. GUTAUSKAS A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. – *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. LTU, 2003. Nr. 41(33).
11. GUTAUSKAS A. Asmenų susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai. – *Jurisprudencija. Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso taikymo problemos. Mokslo darbai*. MRU, 2004. Nr. 60(52).
12. GUTAUSKAS A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinė apibrėžimo problema. – *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. MRU, 1999, Nr. 13(5).

13. GUTAUSKAS A. Baudžiamosios teisinės kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonės kitų valstybių įstatymuose. – Jurisprudencija. *Mokslo darbai*. MRU, 2000, Nr. 17(9).
14. JURKA R. Liudytojas ir jo procesiniai interesai baudžiamajame procese. – Vilnius: *Registru centras*, 2009.
15. KLIUNKA, A, et. al. 15 Metų kovos su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija. – Vilnius: *VšĮ „Teisės namai“*, 2008.
16. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis: (213-330 straipsniai). – Vilnius, *VĮ Registru centras*, 2010.
17. PRADEL J. Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius: *Eugrimas*, 2001.
18. PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius: *Justitia*, 2008.
19. PIESLIAKAS V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija. – *Teisės problemos*, 1993, Nr. 1.
20. PRAPIESTIS, Jonas. et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Vilnius: *Teisinės informacijos centras*, 2004.
21. ŠUMSKAS A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. – Vilnius: *Justitia*, 2000, p. 145.
22. ŠVEDAS G. Teisinis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose: Europos Sąjungos teisės aktai. – Vilnius: *Teisinės informacijos centras*, 2004.
23. ŽUKOVAITĖ, I. Bendrininkavimo institutas plėšimo bylų jurisprudencijoje. *Teisė*. 2013, t. 86.
24. ARLACCHI P. Mafija ir verslas. Mafijos etika ir kapitalizmo dvasia. – Vilnius: *Tyto alba*, 1998.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, *Teismų praktika*, Nr. 26.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose”. *Teismų praktika*, 2005, Nr. 23.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1997 m. gruodžio 22 d. nutarimas Nr. 15 “Dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimo Nr. 16 “Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo

- organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) apibendrinimo rezultatų baudžiamosiose bylose“ pakeitimo ir papildymo“, *Teismų praktika*, Nr. 8.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1996 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 43, *Teismų praktika*, Nr. 3-4.
 5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1995 m. gruodžio 20 d. baudžiamųjų bylų dėl nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227¹ str.) apibendrinimo rezultatų apžvalga.
 6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. spalio 10 d. nutarimas Nr. 16 “Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 227¹ str.) baudžiamąsias bylas“, *Teismų praktika*, Nr. 2.
 7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinėje 2016 m. kovo 31 d. nutartyje Nr. 2K-103-976/2016.
 8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2016 m. kovo 3 d. nutartis byloje Nr. 2K-7-29-942/2016.
 9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegijos 2016 m. sausio 5 d. nutartis Nr. 2K-62-696/2016.
 10. Lietuvos Aukščiausiojo Teimo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis Nr. 2K-545-489/2015.
 11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 17 d. nutartis Nr. 2K-17-139/2015.
 12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinė 2014 m. sausio 30 d. nutartis Nr. 2K-148/2014.
 13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180/2014.
 14. Lietuvos Aukščiausiojo Teimo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 4 d. nutartis Nr. 2K-255/2013.
 15. 2013 m. gruodžio 30 d. Kauno apygardos teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-76-317/2013.
 16. Lietuvos Aukščiausiojo Teimo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. spalio 9 d. nutartis Nr. 2K-456/2012.
 17. 2012 m. gruodžio 14 d. Šiaulių miesto apylinkės teimo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-123-76/2012.
 18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 11 d. nutartis byloje Nr. 2K-400/2011.

19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos kasacinė 2009 m. gegužės 26 d. nutartis Nr. 2K-154/2009.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis Nr. 2K-210/2009
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-9/2009.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis. Nr. 2K-254/2008.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. liepos 1 d. nutartis Nr.2K-177/2008.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis byloje Nr 2K–395/2007.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. kovo 20 d. nutartis Nr. 2K-275/2007;
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 11 d. nutartis Nr. 2K-395/2007.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-745/2006.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. vasario 14 d. nutartis Nr.2K-24/2006.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teimo Baudžiamųjų bylų skyriaus septynių teisėjų kolegijos 2000 m. rugsėjo 6 d. nutartis Nr. 2K-348/2000. Kasacinio teismo juridpudencija. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006 m., p. 245.

Santrauka

Šiame darbe nagrinėjamas organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų santykis baudžiamajoje teisėje naudojant lyginamąjį metodą įvairiais aspektais. Darbo tikslas yra išanalizuoti šių bendrininkavimo formų sampratą, požymius, nustatyti, kas sieja, kas skiria organizuotą grupę ir nusikalstamą susivienijimą, nustatyti šių bendrininkavimo formų atribojimą Lietuvos Respublikos baudžiamajoje teisėje. Pirmojoje dėstomojoje dalyje aptariamas bendrininkavimo institutas ir jam būdingi bruožai, bendrininkavimo formos ir jų istorinė raida Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Antroji dėstomoji dalis skirta galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo sąvokų bei požymių visumos analizei lyginant su tarptautiniuose bei ES teisės aktuose numatytų sąvokų požymiais. Trečiojoje dėstomojoje dalyje nagrinėjamas organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo tarpusavio santykis pateikiant organizuotą grupę ir nusikalstamą susivienijimą kaip organizuoto nusikalstamumo išraišką, remiantis išanalizuotais organizuotos grupės ir nusikalstamo susivienijimo požymiais nustatinėjami šių bendrininkavimo formų skirtumai, panašumai Lietuvos Respublikos baudžiamajoje teisėje. Kiekvienoje dėstomojoje dalyje išskirti ryškiausi probleminiai aspektai ir autoriaus pozicija atsispindi magistro darbo išvadose.

Summary

This paper analyses various aspects of the relation between the concepts of organised group and criminal association within criminal law through the use of the comparative method. The aim of the work is to analyse these forms of conspiracy and their signs, and to determine, what links, and what separates the concepts of organised group and criminal association, as well as to determine how these forms of conspiracy are separated within the criminal law of the Republic of Lithuania. The first part of main body reviews the institute of conspiracy and its characteristic traits, as well as forms of conspiracy, and their historical development in the Criminal Code of the Republic of Lithuania. The second part of the main body is dedicated to the analysis of the concepts and signs of both organized group and criminal association concepts, established in the current Criminal Code of the Republic of Lithuania, compared to the signs of concepts provided in both international and EU legislative acts. The third part of the main body analyses the relation between organised group and criminal conspiracy, presenting both organised group and criminal conspiracy as cases of organised crime, and determines the similarities and differences between organised group and criminal conspiracy within the criminal law of the Republic of Lithuania, according to the established signs of both these concepts. Each part of the main body distinguishes the prime problematic aspects, while the author's opinion is reflected in the conclusions of this master's thesis.